

Tartu Ülikool

Sotsiaalteaduste valdkond

Narva kolledž

Õppekava Koolieelse lasteasutuse õpetaja mitmekeelses õppekeskkonnas

Piret Kozlovski

**LAHKU LÄINUD VANEMATE TEADLIKKUS
LAHKUMINEKU MÕJUST LAPSE ARENGULE JA TOE
VAJADUS LASTEAIAÕPETAJATELT**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Anu Leuska, MSc

Narva 2025

Kinnitus

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjanduse allikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Piret Kozlovski

/töö autori allkiri/

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Piret Kozlovski,

Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „ Lahku läinud vanemate teadlikkus lahkumineku mõjust lapse arengule ja vanemate toe vajadus lasteaiaõpetajatelt” mille juhendaja on Anu Leuska, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Piret Kozlovski

19.05.2025

SUMMARY

Separated Parents' Awareness of the Impact of Separation on Child Development and the Need for support from Kindergarten Teachers.

This study explores divorced parents' awareness of how separation affects their child's development and what support they expect from kindergarten teachers. While previous researches has focused on teachers' perspectives, less is known about parents' views and needs during separation. Since separation can be traumatic for both children and parents, support is often needed for the whole family.

The research involved 15 parents who had experienced separation and had at least one preschool-aged child at the time. Interviews were conducted, transcribed, anonymized and coded based on research questions.

Based on the aim of study, the questions are:

1. How do parents describe the process of separation?
2. What is the level of parental awareness about the impact of separation on a child's development?
3. What kind of support did parents receive during the separation?
4. What kind of support would parents have wanted from kindergarten teachers during separation?

Results showed that most parents were aware of the emotional, social, academic and physical effects of separation on their children. They noticed changes like mood swings, increased need for closeness, fear, anger, more frequent illness and decreased social engagement. Parents supported their children through quality time, honest communication and emotional safety. Support mainly came from family and friends, with professionals like psychologists, mediators and women's shelters were also mentioned. While parents didn't expect much from teachers beyond observing and supporting the child, they expressed a wish for more interest in their overall well-being and additional guidance on support services.

The author suggests conducting broader research to map parental needs and develop relevant training for educators. Parents also expressed a desire for more information on child development, highlighting the importance of offering targeted workshops and lectures.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	6
1. LAPSE ARENG, LAHKUMINEK JA ÕPETAJA ROLL PERE TOETAJANA	8
1.1 Lapse areng ja selle toetamine	8
1.2 Lahutus kui kriis	10
1.3 Lahkumineku võimalik mõju lapse arengule	12
1.4 Lasteaiaõpetaja lapse ja pere toetajana	15
2. UURIMISTÖÖ METOODIKA	18
2.1 Uurimistöö eesmärk ja uurimisküsimused	18
2.2 Metoodika valik ja kirjeldus	18
2.3 Valimi moodustamine	19
2.4 Andmete kogumise meetodid ja protseduur	20
2.5 Andmete analüüsimine	21
3. UURIMISTULEMUSED	22
3.1 Vanemate lahkumineku kirjeldused	22
3.2 Vanemate teadlikkus lahkumineku mõjust lapse arengule	25
3.3 Lahkumineku ajal saadud toetus	31
3.4 Lapsevanema ootused lasteaiaõpetaja poolt pakutavale toele	34
3.5 Arutelu	39
KOKKUVÕTE	44
KASUTATUD KIRJANDUS	46
LISAD	50
Lisa 1. Intervjuu kava	50
Lisa 2. Näide kodeerimise tabelist	51

SISSEJUHATUS

Aastal 2024 lahutati Eestis Statistikaameti (2025) andmetel 2893 abielu. Statistikaametis puuduvad andmed ühiste eelkooliealiste laste kohta lahutatud peredes, kuid tuuakse välja mehe elukoha järgi Eestis ühiste alaealiste laste arv lahutuse hetkel 2023 aastal ja selleks oli kokku 2534 last (Statistikaamet, 2024).

Lahutusega seotud vaidlustes on tihti keeruline vanematel jääda objektiivseks ja seetõttu on suur oht, et lapsevanemad ei keskendu mitte lapse huvidele ja heaolule, vaid lähtuvad hoopis oma isiklikest emotsioonidest, nõudes oma õigusi ja tihti isegi kättemaksu (Valma, 2012). On uuritud lasteaiaõpetajate hinnangut lahutavate vanemate laste toetamise võimalikkusele, näiteks Pendarov (2022), kelle töö eesmärgiks oli teada saada lasteaiaõpetajate rolli lahutusprotsessis olevate vanemate laste toetamisel koolieelses lasteasutuses ning läbi selle kaardistada õpetajate teadmised ja oskused toe pakkumiseks. Pendarovi (2022) uurimistöös toodi välja, et õpetajate sõnul võiks lastele pakkuda emotsionaalset kohalolekut ja füüsilist lähedust ning taastada lapse turvatunne. Pendarovi (2022) uuringust ilmneb, et õpetajad pidasid oluliseks informeeritust lahkuminekust, et seeläbi olla teadlikud peres toimuvast ja vajadusel märgata ning toetada lapse vajadusi. Uuringust selgus ka, et õpetajatel ei pruugi olla piisavalt teadmisi lahutuse mõjust lapse arengule ja ka sellest, millist tuge lahutatud perede lapsed vajavad.

Statistika järgi puutub iga õpetaja mingil hetkel oma töös kokku lahku läinud perest tulnud eelkooliealise lapsega. Autori isiklike kogemuste järgi vajavad lahkuminekut kogenud lapsed enam tähelepanu, lähedust ehk turvatunnet, mis sellega kaasneb ning tihti ka õppe- ja kasvatustegevustes individuaalsemat juhendamist. Autor ei leidnud uuringuid, mis tooks välja lahkuminekut kogenud vanemate teadmisi ja kogemusi lahkumineku mõjust eelkooliealise lapse arengule ja käitumisele. Sellisest uuringust saadud teadmised aga aitaksid lahku läinud peresid ja lapsi paremini mõista ning seeläbi saada teada, missugust toetust lapsed ja ka pered just õpetajatelt vajaksid ja ootaksid. Seeläbi oleks võimalik saavutada lapsevanema ja lasteaia vahel tõhus koostöö ja toetada lapse arengut parimal võimalikul moel.

Lahkumineku mõju sotsiaalsele, emotsionaalsele ja ka majanduslikule poolele on palju uuritud. Levkovich jt (2019) uuringu tulemused näitavad, et lahku läinud vanemate lastega töötamine on väga keeruline ja õpetajad saavad ka väga vähe sellealast tuge. Koostöö

tugispetsialistidega ja erinevate koolituste tulemus oleks efektiivsem, kui lasteaiaõpetajatel oleks ka vanemate poolne vaatenurk ning oskus pakkuda seda tuge, mida vanem ja laps sellel eluetapil vajab. Vanemate seisukohti ja vajadusi lasteaiaõpetajate abi osas sellel eluperioodil ei ole piisavalt uuritud ja seetõttu peab autor oluliseks uurida, millist abi vanemad vajaksid ja kuidas lasteaiaõpetajad saaksid neid efektiivsemalt toetada.

Uurimistöö probleem seisneb selles, et abi saab pakkuda siis, kui abi vastu võetakse ja kui see on nii asja- kui ka ajakohane. Seega leiab autor, et oleks vajalik uurida lahkuminekut kogenud vanematelt, millist abi nad oleksid soovinud ja kas nad on teadlikud, millist mõju võib lahkumineku protsess lapse arengule avaldada. Selle juures soovib autor ka teada saada, millised olid nende kogemuste järgi lastes esile tulnud muutused selle protsessi ajal ja järel. Saadud teadmiste alusel oleks võimalik luua õpetajatele konkreetse suunaga koolitusi, mille abil toimuks lasteaia ja vanemate koostöös lapse arengu ja vanema maksimaalne toetamine sellises keerulises olukorras. Ka Õun ja Suur (2009) on välja toonud, et lasteaiaõpetaja üheks olulisemaks ülesandeks on koostöö planeerimine, mille jaoks on vaja välja selgitada koostöö vajadus ja mõlema osapoole ootused ja vajadused.

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks on välja selgitada lahku läinud vanemate arusaamad lahkumineku mõjust lapse arengule ja ootused toe saamisel lasteaiaõpetajalt.

Kuna töös keskendutakse lahkumineku sotsiaalsetele ja emotsionaalsetele aspektidele, mis on põhimõtteliselt sarnased nii ametliku abielu kui vabaabielu puhul, siis töös seda ei eristata ja kasutatakse üldistavalt terminit „lahkuminek”.

Eesmärgist tulenevalt on töö uurimisküsimused järgmised:

1. Kuidas uuringus osalejad kirjeldavad lahkumineku protsessi?
2. Milline on lapsevanemate teadlikkus lahkumineku mõjust lapse arengule?
3. Kellelt ja missugust tuge lapsevanemad said lahkumineku ajal?
4. Millist tuge oleksid lapsevanemad lahkumineku ajal lasteaiaõpetajalt soovinud?

Uurimistöö koosneb 3 peatükist. Esimeses peatükis annab autor ülevaate lapse arengust eelkoolieas, lahkuminekust kui ühest kriisist elus, selle võimalikust mõjust ja toetusmeetmetest perele. Teises peatükis tutvustab uurimismetoodikat ja kolmandas peatükis toob välja kogutud andmete analüüsi ja arutelu tulemused. Töö lõppeb kokkuvõtte ja kasutatud kirjanduse loeteluga ning lisadena on esitatud intervjuu kava ja näide kodeerimisest.

1. LAPSE ARENG, LAHKUMINEK JA ÕPETAJA ROLL PERE TOETAJANA

1.1 Lapse areng ja selle toetamine

Varane lapseiga on väga delikaatne just seetõttu, et sellel ajal on laps vastuvõtlik igasugustele vanema poolt antud kindlatele korraldustele ja reeglitele (Tuulik, 2006).

Eriksoni teooria (McLeod, 2024) kirjeldab 8 arenguetappi, mis hõlmab arengut alates imikueast kuni täiskasvanueani:

1. etapp ehk usaldus *vs* usaldamatus. See etapp algab sünnist ja kestab ligikaudu 18. elukuuni ja sellel perioodil valdab imikut ebakindlus maailma suhtes ning ta otsib oma esmaselt hooldajalt stabiilsust ja hoolitsust. Usaldus võimaldab lapsel tunda turvatunnet, kuid usaldamatus võib viia ebakindluse ja ärevuseni. Kooskõlas Eriksoni vaadetega on Bowlby ja Ainsworthi uuringud toonud välja, et varajased kogemused võivad mõjutada suhteid teiste inimestega.

2. etapp on autonoomia *versus* häbi ja kahtlus. Nimetatud etapp kestab 18. elukuust kuni umbes 3. eluaastani ja Eriksoni teooria järgi keskenduvad lapsed sellel eluperioodil isikliku kontrolli arendamisele füüsiliste oskuste üle ning ka sõltumatuse tunde kujundamisele. Kui selles etapis saavad lapsed suurenenud autonoomia läbi erinevate katsetamisvõimaluste, siis muutuvad nad enesekindlamaks, saavad aru, et nad on võimelised midagi saavutama. Teisalt aga, kui last selles etapis liialt kontrollida ja kritiseerida, võivad nad hakata tundma häbi ja hirmu ning seetõttu kahtlema oma võimekuses.

3. etapp on algatus *versus* süü ehk periood, mil laps väljendab end sagedamini juhtides mängu ja muid erinevaid sotsiaalseid suhtlusi. Laps hakkab esitama palju küsimusi, sest tema uudishimu ümbritseva vastu kasvab. Kui sellel perioodil lapse küsimusi tüütuteks pidada ja seda talle ka väljendada, siis see võib takistada tema suhtlust teistega ja võib avaldada mõju tema loovusele. Tasakaal algatuse ja süütunde vahel aitab lapsel mõista, kuna on vaja võtta vastutus ja millal on vaja kuulata ka teisi.

4. etapp kompetentsus *versus* alaväärsus hõlmab vanust 5-12 aastat, mil lapsed hakkavad end võrdlema eakaaslastega läbi erinevate võimekuste. Kui lapsi sellel perioodil julgustada, siis tunnevad nad end oskuslikena ja teavad, et suudavad seatud eesmärged saavutada. Kui

aga lapse algatusi ei julgustata ja väljendatakse kahtlust nende suhtes, võib tekkida lapses alaväärsustunne ning ebakindlus algatust nõudvates olukordades.

5. etapp on identiteet *versus* rolli segadus ja see toimub teismeeas ehk umbes 12-18 aastasel, mil laps otsib oma isiklikku identiteeti, uurides oma väärtusi, uskumusi ja eesmärke. Eriksoni järgi sellel perioodil toe, aja või emotsionaalse võimekuse puudumise korral, võivad nad end tundma hakata ebakindlatena oma rollides ja ka tuleviku suhtes ja see võib viia ebakindluseni ka täiskasvanueas.

6. etapp on intiimsus *versus* isoleeritus ehk vanus 18-40 aastat keskendub peamiselt intiimsete ja armastavate suhete loomisele teiste inimestega. Selle etapi eduka läbimise korral on inimene võimeline looma pikaajalisi ja pühendunud suhteid, pakkudes hoolivust ja turvatunnet. 6. etapis kogetud raskuste korral ei ole inimene võimeline looma lähedasi suhteid ja võib tunda end isoleerituna ja üksi, mis omakorda võib viia ka depressioonini.

7. etapp generatiivsus *versus* stagnatsioon toimub umbes 40-65 aastates, mil inimene keskendub pigem oma elu ülesehitamisele peamiselt läbi karjääri, pere ja panuse ühiskonda. Kui inimene suudab selles etapis leida rahulolu läbi erinevate rollide, viib see produktiivsuse ja rahulolutundeni. Kui aga ei leia panustamise viisi, võib inimene tunda end mitteosalevana oma kogukonnas ja ühiskonnas laiemalt ning see võib viia rahutuseeni hilisemas elu.

8. etapp on ego terviklikkus *versus* meeleheide ehk inimene ehk umbes 65. eluaastast kuni surmani. Kui inimene näeb oma kogemusi ja saavutusi tähendusrikastena, siis saavutab ta ego terviklikkuse ja rahulolutunde, et aktsepteerida elu lõppu. Samas need inimesed, kes kahetsevad saavutamata jäänud eesmärke, võivad kogeda meeleheidet ja rahulolematust, mis viib sageli depressiooni ja lootusetuse tekkeni. See aga omakorda võib viia surmahirmuni (McLeod, 2024).

Eriksoni teooria järgi tähendab initsiatiivi tekkimise periood (3. kuni 7. eluaasta), et initsiatiivi reguleerib tugevalt lapse südametunnistus ehk laps ei karda ainult kontrolli, mis tuleb väljastpoolt, vaid ka oma südametunnistuse „häält“. Kuna laste südametunnistus on liialt primitiivne ja sõnasõnaline, siis nad elavad väga sügavalt läbi seda, kui vanemad ei käitu selle järgi, mida nad lapselt nõuavad. Selles staadiumis laps püüdleb igapäevaselt täiskasvanu eesmärkide poole ja tal on kujunemas veendumus, et ta on see, kellena ta kujutleb end tulevikus olevat. Kui laps kogeb initsiatiivi staadiumis pettumust, satub ta

tulevikus süütundega seotud arenguteele, mis võib ohustada ka inimese eksistentsi ja olemust (Nugin & Õun, 2018).

Krulli (2001) sõnul on kõige olulisemateks teguriteks lapse arengus teda ümbritsev perekond, kaaslased ja ka üldine keskkond, kus ta elab ja viibib suurema osa oma ajast ja selle kujundamisel on väga oluline roll nii lapsevanematel kui ka õpetajatel. Seetõttu võtavad lapsed üle vanemate hoiakud ja põhimõtted ning hakkavad käituma nendest lähtuvalt.

Laps õpib matkimise teel ja kõik mida laps teeb, on tema vanematelt üle võetud käitumine, suhtumine ja hoiakud. Ta võtab üle ka vanemate väärtushinnangud, mureseb samade asjade pärast ja elab läbi samu hirme ja kui lapse juuresolekul arutada probleeme, siis nendest saavad automaatselt laste probleemid ja mured. Kodumäng on see, mille kaudu me näeme, millisenä näeb laps oma vanemaid, sest ta võtab mängudes need rollid üle (Tuuling, 2008).

1.2 Lahutus kui kriis

Kriis tähendab muutust ja edasiliikumist, millel on kindel algus ja kindel lõpp. Ja meie varasemad kogemused ja reaktsiooniviisid ei ole sellel hetkel toimetulekuks piisavad (Ugur, 1999). Roberts (2005) on öelnud, et oluline takistus kriisis inimese mõistmisel ja toetamisel on seotud kriisi olemust ja mõju puudutava selgitava informatsiooni vähesuse või puudumisega.

Kriisid võivad olla seotud nii arengufaaside, kui ka elusündmustega – midagi lõppeb, jäetakse maha/katkestatakse ja algab midagi uut. Kõikide jaoks ei pruugi arengualased muutused kriisi kaasa tuua, kuid paljud inimesed reageerivad tugevamalt ja vajavad rohkem aega ja ka lisaressursse, et nendega toime tulla. Kriisid võivad vallanduda pikaajaliste ja raskete asjaolude tõttu nagu näiteks töötus, krooniline haigus või lahutus (Peaasi veebileht).

Kriiside mõistmiseks on väga oluline teada kriisi vallandumise põhjust, sellest tulenevalt on võimalik eristada kriisi liike, kas tegemist on arengu- või situatsioonikriisiga. Arengukriiside alla kuuluvad tavapärased elu osad ja nende ületamiseks piisab enamasti lähedaste toetusest, sest arengukriiside ületamiseks on võimalik ette valmistuda. Nende hulka kuuluvad näiteks E. H. Eriksoni arenguteooria järgsed elutsükli 8 astet, mille järgselt on igas etapis toimuva kriisi eduka läbimise korral võimalik liikuda järgmisesse staadiumisse (Orav, i.a).

Talli (2012) sõnul tekib traumaatiline kriis sündmustest, mis on ootamatud ja suure tõenäosusega põhjustavad silmnähtavaid kannatusi. Samuti ei ole võimalik valmis olla

situatsiooni ehk traumaatiliseks kriisiks, mille hulka kuuluvad näiteks rasked haigused, töökoha kaotus, surm või lahkumine. Tall (2012) toob välja kriisireaktsiooni mõjutavate teguritena varasema kriisikogemuse, üldise eluolukorralduse ehk mida turvalisem on inimese elu kriisi hetkel, seda lihtsam on tal sellega toime tulla ja vastupidi, mida üksildasem ta on, seda rohkem valu ja raskusi see tekitada võib. Ka on oluline abi kättesaadavus ja harjumuspärasus kriisiolukorras ehk kui inimene on harjunud saama abi ja toetust keerulistes olukordades, oskab ta seda erinevate kriisiprotsesside käigus ka otsida. Kui aga varasem toetuse ja abi otsimine on olnud tulemusteta, võib inimene selle otsimisest edaspidi loobuda.

Lahutus tähendab, et abielu on seaduslikult lõpetatud (Eurostat, 2013). Perekonna institutsioonis on toimunud ajas muutused. Kooselamist alustatakse vabaabieluna ja järjest rohkem perekondasid on läbi elanud lahutuse või lahkuminek (Kasearu ja Rootalu, 2011). Lahutus on protsess, millega kaasneb ka vara jagamine vastavalt perekonnaseadusele. Kuid kõige muu kõrvalt tuleb saavutada kokkulepped ka lapse hooldusõiguse, elukoha ja ka suhtlemiskorra osas. Seejuures on väga tähtis lähtuda lapse heaolust ja huvidest (Sotsiaalkindlustusamet, i.a).

Kogu lahkuminek on keeruline protsess, millega kaasneb partnerite eraldumisega seotud sotsiaalsete, juriidiliste, emotsionaalsete ja ka majanduslike küsimuste lahendamine. Lahkuminekud on erinevad, kuid kui lahku läheb perekond, kus kasvavad ka lapsed, peaks jääma mõlema vanema prioriteetideks laste heaolu ja turvatunne. Lahkuminek esitab vanematele väljakutse teha koostööd teistsuguses suhtes. Ka majanduslik olukord muutub seoses lahkuminekuga ja seetõttu on lapsed rohkem mõjutatud. Tihti kolitakse kehvematesse oludesse elama, vahetatakse lasteaeda, vanemad peavad tihti hakkama töötama pikemaid päevi ja seetõttu veedetakse lapsega ka vähem aega koos (Keerberg, i.a).

Uguri (1999) sõnul kuulub kriisi läbimise etappidesse läbitöötamiseperiood ehk reaktsiooniperiood, mis võib kesta nädalaid või isegi kuid. Sellel aja jooksul muutub inimese reaktsioon juhtunusse pidevalt ja seda olukorra mõistmise ja sellest õppimise eesmärgil. Seejärel saabub toibumine ja ümberorienteerumine, mil võib kaua aega minna, kuni inimene suudab keskenduda olevikku ja ka tulevikku, mineviku asemel. Kriisi võib lugeda lõppenuks, kui selle läbinu on võimeline kogetust rääkima ilma tugevate emotsioonideta ja rahulikult. Ugur (1999) toob välja ka, et kriis on psüühikas olev loomulik reaktsioon ja kui saame vajalikkude abi õigel ajal, on võimalik sellest väljuda teadlikumana ja tugevamana.

Inimene teeb lahutuse korral läbi protsessi, kus eristatakse viit faasi: 1. Eitamine ehk šokistaadium, kus inimene eitab, et midagi on juhtunud. 2. Reaktsioonide vallandumise puhul kogeb inimene kurbust, viha, süütunnet ja ka süüdistusi partneri suhtes. Sageli kaasneb hirm kaotada kontroll enese psüühilise seisundi üle. 3. Tingimine, püüd teha tehinguid ehk inimene hakkab otsima võimalusi endise olukorra taastamiseks, andes lubadusi, mida ta ei ole võimeline täitma. 4. Depressiooni korral valdab inimest kurbus kaotuse pärast, usk endasse ja ümbritsevasse on kadunud ja puudub tahe midagi teha. 5. Aktsepteerimise faasis on see inimene, kes jõuab mõistmiseni, et suhe on lõppenud ja otsus lahku minna on õigustatud. Negatiivsed ja valu tekitavad emotsioonid ei ole enam nii tugevad ja hakates reaalsust tajuma, ollakse võimeline tegema tulevikuplaane (Keerberg, i.a).

Naarits (2011) ütleb, et üksikisiku toimetulek kriisiga sõltub mitmetest teguritest. Nii isiksusest, vanusest, eelnevatest teadmistest, tervisest, kriisi mõjuulatusest ja sotsiaalse toe olemasolust. Põhjusi on mitmeid, miks kriisiseisundis olev inimene ei saa piisavat tuge, näiteks takistab inimene ise toe saamist või siis tuge pakkuvatel inimestel puuduvad vajalikud teadmised ja oskused, et õigesti ja õiget tuge pakkuda (Naarits, 2011).

Perelepitus toob välja, et paarissuhte lõppedes jätkub lapsevanemaks olemine ja mõlema vanema toetus oma lapsele on väga tähtis. Seetõttu ei tohi kunagi panna last olukorda, kus ta peab vanemate vahel valikuid tegema (Sotsiaalkindlustusamet, i.a). Sotsiaalkindlustusamet rõhutab, et on äärmiselt oluline usalduslike suhete säilimine lapse ja lahus elava vanema vahel, sest lahkumine toimub vanemate vahel. Kumbi vanem ei lahuta end lapsest (Sotsiaalkindlustusamet, i.a). Kui kokkuleppeid ei ole võimalik vanematel iseseisvalt saavutada, peaksid nad nõu saamise eesmärgil pöörduma perelepitaja poole või ka elukohajärgse lastekaitsetöötaja poole, kes oskab soovitada vanematele toetavaid teenuseid ja võimalikke programme parimate otsuste tegemiseks (Sotsiaalkindlustusamet, i.a). Keerbergi (i.a) sõnul on oluline mõista, et lahkumine on aeganõudev protsess, millega kaasnevad erinevad vastakad tunded ja kui mõlemad osapooled leiavad olukorras positiivsed küljed ja teevad uusi tulevikuplaane, võib lahkuminek kriisi lõppenuks lugeda.

1.3 Lahkuminek võimalik mõju lapse arengule

Tanni (2021) on oma uurimistöös töötanud läbi erinevad allikad, mis arutlevad vanemate vaheliste konfliktide ja lahkuminek mõju üle lastele. Oma töös toob ta välja, et analüüsi 81 erinevat artiklit, millest leiti kokku 65 erinevat mõju lastele ja enamik neist just nooremas

eas lastele. Oma uurimusest tegi ta järelduse, et vanemate lahutus ja sellega kaasnevad erimeelsused võivad omada väga suurt mõju ja seda just lastele. Näiteks on ta välja toonud kõige spetsiifilisematena kodust varem lahkumise, aktiivsuse- ja tähelepanuhäire, ärevuse, depressiooni ja agressiivsuse. Lisaks oli ka umbmääraseid ja üldisemaid mõjusid, nagu mõju üldisele vaimsele tervisele, heaolule, negatiivsuse tekkimisele peres ja ka psühholoogiliste probleemide tekkimine.

Ka Hetherington ja Elmore (2003) toovad välja, et lapse vanemate lahutus ja sellele järgnev periood on keeruline ja kannatusi tekitav nii vanemale kui ka lapsele. See toob kaasa ärevust, viha, süütunnet ja depressiooni. Lastel väljenduvad eelnimetatud emotsioonid sageli käitumisprobleemidena. Sotsiaalkindlustusamet (i.a) palub silmas pidada laste tähtsust lahkumineku protsessis. Seda seetõttu, et laps ei ole võimeline mõistma lahkumineku tähendust ja ka seda, kuidas see tema elu mõjutama hakkab. Seetõttu on rääkimine oma lapsega väga oluline, kuid last ei tohi sundida pooli valima ja tunnistusi andma. Kindlasti märgata ka seda, kui laps võib vajada spetsialisti abi.

Lahutus võib lastel põhjustada ka füsioloogilisi muutusi. Näiteks Kalda (i.a) sõnul lapsel, kes on jõudnud juba “kuiva” perioodi ehk ei esine voodimärgamist (enureesi) ega püksi kakamist (enkopreesi), võib olla tegemist seisundiga, mis on tekkinud emotsionaalsete üleelamiste tagajärjel. Enurees ja enkoprees võivad tekkida perre uue lapse sünnist tingituna lapsevanemate tähelepanu vähenemise tõttu ja kindlasti tõsiste emotsionaalsete traumade, nagu vanemate lahkumine, lähedase surm vms tagajärjel.

Kolga (2001) sõnul on vale arvata, et lapse individuaalsus on kaasasündinud omadus. Tema sõnul lapse individuaalsuse kujunemisel mängivad kesksel rolli teda ümbritsevad täiskasvanud ja see kujuneb siiski sotsiaalsete koosmõjude tulemusena. Lapse isikupära areneb vastavalt täiskasvanu käitumisele ja tema peegeldustele, mistõttu on see tihedalt seotud nii lapse enda kui ka teda ümbritsevate täiskasvanute reaktsioonidega.

Karela ja Petrogiannis (2020) uurisid 4-7-aastaste laste vastupidavust vanemate lahutusest tingitud stressiteguritele. Vastupidavust hinnati kaudsete tegurite kaudu nagu tähelepanu, eneseregulatsioon, algatusvõime, positiivsed suhted kaaslastega ja ka vanemate reaktsioon lapse vajadustele. Oma töös toovad nad välja, et 61,5% uuritavatest vanematest olid kindlad, et nende laps (4-7-aastane) oli suuteline toime tulema lahutusprotsessist tulenevate stressoritega. Samas kui oma lapse võimetes keerulise olukorraga toime tulla kahtles 38,5%

vanematest. Antud uuringus enamik (77%) lahutatud vanemaid ei seostanud kooliga seotud probleeme kogetud lahtusega ega uskunud, et laps võiks end mingil moel vastutavana tunda. Samuti näitasid uuringu tulemused märkimisväärsed erinevusi laste, keda vanemad pidasid „tugevamaks“ ja nende vahel, keda vanemad pidasid „haavatavamaks“. Ilmnes ka lahtusele vastupidavuse üks tegur ehk siis eluga rahulolemine, endise kaaslasega suhete hoidmine, samas kui „haavatama“ grupi vanemad tõid välja üksi laste kasvatamise kui koormava ja sotsiaalsete suhete vähenemise (Pruett, 2009).

Bergström, jt (2017) on leidnud oma uurimistöö tulemusena, et eelkooliealistel lastel (3-5-aastastel), kes elavad võrdselt mõlema vanemaga, on vähem psühholoogilisi sümptomeid kui nendel lastel, kes elavad suurema osa ajast vaid ühe vanemaga. Samas on Thompson & Amato (1999) toonud välja, et konfliktse perekonna lapsed elavad lahtust lihtsamalt üle kui rahumeelsest perest pärit lapsed. Seda seetõttu, et nende rahulikust keskkonnast laste jaoks tuleb lahkumine ootamatult ja seetõttu on neil keerulisem sellega ka toime tulla.

Ebling jt (2009) uurisid, kuidas lapsed kujutavad lahtust ja lahkuminekut mängudes ja joonistustes. Kõige enam esines joonistustes lahku kolinud vanema puudumist piltidel, kuna lahku kolinud vanema roll on ajapikku muutunud väiksemaks. Samuti mängisid lapsed mänguasjade ja nukumajaga läbi olukordi, kus sõideti ühe vanema juurest teise juurde ja väljendati suurt vastumeelsust selle vastu.

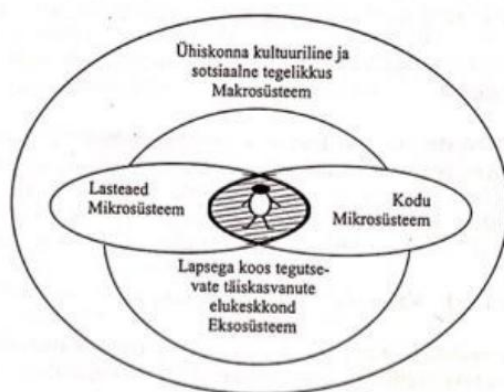
Levkovich ja Eyali (2020) intervjuud õpetajatega näitavad, et õpetajad on teadlikud lahutatud vanemate laste emotsionaalsetest ja käitumuslikest probleemidest. Nad on kogenud laste sulgumist, hirmu väljendamist, täiskasvanu läheduse, toe ja tähelepanu vajadust. Peale olukorraga harjumist nende käitumise intensiivsus väheneb, kuid seni võivad lapsed väljendada oma tundeid agressiooni või liigse emotsionaalsuse kaudu. Antud uuringus väidavad õpetajad, et tihti on lasteaiad ainus turvaline ja stabiilne keskkond lapsele sel ajal, kui peres on lahtus. Seda seetõttu, et see on sel hetkel ainus stabiilne koht, kus ta teab, et osapooled ei kao ja ei muutu.

Vikat (2001) on toonitanud, et lapse arengu ja kasvukeskkonna vaheliste seoste loomisel tuleb arvestada asjaoluga, et keskkonnategurite mõju ei pruugi lapse arengus kohe ilmned. Samuti võib ühe ja sama teguri mõju erinevates arenguvaldkondades avalduda erinevatel aegadel (Vikat, 2001, lk 7).

Kikas (2008) toob välja, et ei ole olemas kogemust, mis on neutraalne ja ei mõjuta mitte mingil moel. See, millisel moel mingisugune sündmus meid mõjutab, oleneb eelnevatest kogemustest, teadmistest ja väärtushinnangutest.

1.4 Lasteaiaõpetaja lapse ja pere toetajana

Kuigi lapse arengut ja elu mõjutavad mitmed erinevad süsteemid, on just perekond see, millel on tema kujunemisele kõige vahetum ja tugevam mõju ja ka vastupidi. Bronfenbrenner (1979, 1983) käsitleb last ja teda ümbritsevat keskkonda kui omavahel seotud süsteemide kogumit, mille liikmed mõjutavad üksteist viiel erineval tasandil: mikro-, meso-, ekso-, makro ja kronosüsteem. Mikrosüsteem keskendub lapse ja tema otsese elukeskkonna vahelisele suhtele, kuhu kuuluvad näiteks pereliikmed, kodu ja lähikondlik sotsiaalsõrgustik, millel on lapse arengule suur mõju ning mille kaudu on võimalik saada infot tema arengu kohta. Ülejäänud tasandid käsitlevad lapse ja keskkonna omavahelisi suhteid laiemas kontekstis (Bronfenbrenner, 1979). Mikrosüsteemi lapse ümber kujundavad eelkõige lasteaiaõpetaja ja lapsevanem, kes koos loovad lapse arenguks sobiva keskkonna (Joonis 1) (Nugin, 2005, lk 117). Bronfenbrenneri (1979) järgi hõlmab mikrosüsteem lapse ja tema vahetu keskkonna vahelisi tihedaid seoseid, kus olulist rolli mängivad pereliikmed, kodune keskkond ning lapse lähedased suhted.

Joonis 1. *Laps ja tema kasvukeskkond.* Nugin (2005)

Keskkond, milles laps igapäevaselt viibib, on tema käitumismustrite kujunemisel aluseks. Lapse mikrosüsteemis peavad osapooled looma arenguks parima keskkonna, milles on nii paindlikkust kui ka nõudlikkust (Nugin, 2005, lk 117). Koolieelse lasteasutuse seaduse järgi

on lasteasutus perekonda toetav institutsioon ning loob keskkonna, mis soodustab lapse kasvamist ja arengut läbi tema individuaalsuse. Lapsevanemad on lapse esmased arengu toetajad ja õpetajad on kodusele kasvatusel tuge pakkuvad (Riigi Teataja, 1999). Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2011) on toodud välja, et lasteaiaõpetajad teevad lapsevanematega lapse arengu toetamise eesmärgil koostööd ja see põhineb vastastikusel dialoogil, usaldusel ja lugupidamisel.

Saarits (2001) on kindel, et lapse väärtuste ja põhimõtete kujunemist mõjutavad tema perekonnas ehk makrosüsteemis olevad inimesed. Ehk ennekõike ema ja isa, aga kindlasti ka vanavanemad oma suhtumise, väärtuste ja eelarvamustega. Selle juures ei ole vähemtähtis roll lasteaial ega mängukaaslastel ja selle abil kujuneb eelkooliealisel lapsel välja süsteem käitumisstrateegiatest, mida ta vastavalt uutele kogemustele kohandab.

Šeth ja Kalin (2011, lk 91) leidsid oma uuringus, et õpetajate ja lapsevanemate arusaamine koostöö tähtsusest on väga erinev. Vanemate nõustumine koostöö tähtsuse väitega oli oluliselt väiksem kui õpetajate nõustumine ja see võibki olla põhjus, miks lasteasutuse ja kodu vahelise koostöö loomine on raskendatud. Kuid paljud lapsevanemad nõustuvad, et koostöö on oluline ja ka tunnistasid abivajadust toe ja enda rolli mõistmisel.

Karela & Petrogiannisi (2020) uurimuses tuuakse välja, et veel rohkemate tegurite uurimine ja leidmine lahkumineku seisukohast heaolu tasemega seoses võimaldaks õpetajatel ja psühholoogidel välja töötada ja seejärel ka rakendada sekkumisprogramme või koolitusi, mis keskenduvad lahkuminekut kogevatele peredele. Täpsemalt aitaks see parandada lastevanemate teadlikkust ja nõustamist, et keskenduda ka laste oskuste arendamisele stressirohkete sündmustega toimetulekuks. Samuti toovad Levkovich ja Eyal (2020) oma uuringu olulisusena välja õpetajate vaatenurgad seoses koostööga lahutatud vanematega. Uuringust selgub, et lisakoolitused ja teadmised on vajalikud, et mõista lahutuse mõju lastele ning seda, kuidas tulla toime laste emotsionaalsete ning ka käitumuslike reaktsioonidega. Teadmine, kuidas lahutatud vanematega toime tulla ja neid toetada annab turvatunde nii lasteaiaõpetajale kui ka peredele (Levkovich & Eyal, 2020, lk 13).

Lasteaed on esimene koht, kuhu lapsevanem oma lapse usaldab suureks osaks päevast, kui naaseb tööle või muude kohustuste juurde. Koostöö lapsevanemaga on iga lasteasutuse prioriteet ja vanemad on kõige olulisemad koostööpartnerid õpetajatele, kuna nemad tunnevad ja teavad oma last kõige paremini. Selleks, et tagada maksimaalne koostöö on vaja

teada, et vanemad on huvitatud koolitustest lasteaias, sest nende silmis on lasteaias töötav personal professionaalid. Seetõttu leidsid Lulla (1996) uuringus vanemad, et lasteaiaõpetajad peaksid olema võimelised lapsevanemale tema probleemides toetust ja abi pakkuma. Selleks aga on vaja õpetajate nõustamiskoolitusi ja vanemate koolitusvajaduste kaardistamist (Õun, 2001, lk 149-151).

2. UURIMISTÖÖ METOODIKA

Antud peatükis annab autor ülevaade uurimistöo eesmärgist ning toob välja peamised uurimisküsimused. Kirjeldab, kes kuuluvad antud uurimistöo valimisse, kuidas viidi läbi andmete kogumine ja analüüsimine.

2.1 Uurimistöo eesmärk ja uurimisküsimused

Uurimistöo eesmärgiks on välja selgitada lahku läinud vanemate arusaamad lahkumineku mõjust lapse arengule ja ootused toe saamisel lasteaiaõpetajatelt. Töös kasutab autor terminit „lahkumine“, kuna konteksti mõttes ei oma tähtsust kas lapsevanemad on olnud ametlikus või vabaabielus.

Eesmärgist tulenevalt on töö uurimisküsimused järgmised:

1. Kuidas uuringus osalejad kirjeldavad lahkumineku protsessi?
2. Milline on lapsevanemate teadlikkus lahkumineku mõjust lapse arengule?
3. Kellelt ja missugust tuge lapsevanemad said lahkumineku ajal?
4. Millist tuge oleksid lapsevanemad lahkumineku ajal lasteaiaõpetajatelt soovinud?

2.2 Metoodika valik ja kirjeldus

Uurimismetoodika valik sõltub uuringu eesmärgist (Laherand, 2008, lk 24). Lähtudes oma töö uurimiseesmärgist valis autor oma töös kvalitatiivse uurimismeetodi ning tegemist on fenomenoloogilise ja retrospektiivse uurimusega. Kvalitatiivne uurimismeetod võimaldab kirjeldada elu sellisena nagu ta on ja ilma üldistusteta (Hirsijärv, Remes & Sajavaara, 2010) ja annab olukordadest ja nendes viibinud inimestest tervikliku pildi (Laherand, 2008). Fenomenoloogilises uurimuses on keskmes inimese subjektiivne kogemus, mida uurija püüab esile tuua ja selle protsessi oluliseks mõisteks on kirjeldus (Laherand, 2008). Lisaks on Laheranna (2008) sõnul antud uurimuse juures oluline uurija minimaalne mõju uuritavate kogemustele ning võimalikult suure avatuse tagamine andmete kogumise käigus. Uurimuse kava kujuneb välja uurimuse käigus, kuna uurimus viiakse läbi paindlikult ja võetakse arvesse muutunud asjaolusid (Hirsijärvi, 2010, lk 155).

Bakalaureusetöös kasutas autor kvalitatiivset uurimisviisi intervjuuna. Intervjuu vorm valiti seetõttu, et kõnealust teemat on antud vaatenurgast vähe uuritud ning intervjuueeritav võib rääkida endast ja teemast rohkem kui uurija on suutnud ette näha. Samuti võib tekkida vajadus saadud vastuseid täpsustada ning seisukohti põhjendada.

Kvalitatiivse uurimismeetodi eeliseks on intervjueeritavaga vahetu kontakt ja suhtlus ning võimalus esitada täpsustavaid küsimusi selgete ja informatiivsete vastuste saamiseks.

Saab välja tuua ajakulu, mis selle teema puhul intervjuude läbiviimisega kaasneb. Seda seetõttu, et teema on delikaatne ja tundlik, kuid väga oluline ja intervjueeritav võib anda ebaolulist teavet või jätta endast ühiskondlikult oodatava mulje ja anda sotsiaalselt soovitavaid vastuseid. Ka vajaliku arvu intervjuude ja info kokkusaamine on selliste delikaatsete teemade puhul tavapärasest keerulisem ja võib raskendada tulemuste analüüsimist (Hirsjärvi, 2010, lk 192-193).

2.3 Valimi moodustamine

Autor kasutas eesmärgipärast valimit, kuna uurimus oli vaja läbi viia kindla kogemusega lapsevanematega, kes on valmis uuringus osalema. Ka Hirsjärvi (2010) järgi on eesmärgipärase valimiga tegemist siis, kui valimisse saamine sõltub uurimuse eesmärgist.

Valimi moodustasid 15 lapsevanemat, kes on kogenud lahkuminekut. Töö autori tingimuseks oli, et intervjueeritava peres pidi lahkumineku ajal olema vähemalt üks eelkooliealine laps ehk laps vanuses 1,5 kuni 7 eluaastat. Selline valik tehti seetõttu, et autor õpib koolieelse lasteasutuse õpetajaks ja on väga oluline omada teadmisi vanemate teadlikkusest lahkumineku mõjust lapse arengule ja saada teada, millist tuge nad oleksid soovinud saada oma lapse õpetajalt.

Autori poolt seatud ajapiirangu ja intervjuude läbiviimise tingimuste tõttu pidid 4 intervjueeritavat loobuma, kuna kahel neist ei olnud võimalik viia intervjuud läbi nädala jooksul ja samuti ei olnud neil võimalik luua intervjuuks vajalikku tingimust – vaikust ja rahu ehk ilma segavate faktoriteta vestlust. Kaks intervjueeritavat võtsid autoriga ise ühendust, kuid kokkulepete tegemise ajal nad ei vastanud enam kirjadele. Kokku viidi intervjuud läbi 15 lapsevanemaga, kes olid kõikide eelnimetatud tingimustega nõus ja mis oli ka uurija poolt seatud minimaalne eesmärk. Osalejate nimed on asendatud vanem + järjekorranumber, tagamaks intervjueeritavate konfidentsiaalsust (Õunapuu, 2014).

2.4 Andmete kogumise meetodid ja protseduur

Andmete kogumiseks kasutas autor poolstruktureeritud intervjuud, mille puhul kasutatakse eelnevalt koostatud kava ja intervjuu läbiviimisel on vajadusel võimalik muuta küsimuste järjekorda või siis esitada ka täpsustavaid küsimusi (Lepik, 2014).

Käesoleva töö jaoks koostas autor uurimisküsimustest lähtuvalt intervjuuküsimused, pidades silmas, et küsimused oleksid võimalikult konkreetset, ei sisaldaks suunavaid küsimusi ja lähtuksid teooriast. Intervjuu kava (Lisa 1) koosnes soojendusküsimustest, mille eesmärk oli intervjuueeritavaga luua kontakt ja rahulikult liikuda vestlusega vajaliku teema juurde. Sellele järgnesid 17 avatud küsimust, mis olid koostatud lähtuvalt neljast uurimisküsimusest.

Intervjuu küsimustiku valiidsuse suurendamiseks tegi töö autor pilootintervjuu endale lähedasema inimesega, et saada küsimustiku osas tagasisidet võimalikult ausalt. Eesmärgiks oli saada tagasisidet küsimuste arusaadavuse ja teemakohasuse kohta, kogeda ja katsetada Zoomi keskkonna võimalusi. Lepiku jt (2014) järgi on sellise pilootintervjuu eesmärgiks kohendada intervjuu ülesehitust ja vähendada järgnevate intervjuude käigus võimalikke probleeme.

Töö reliaablus tagati sellega, et uurija püüdis vältida ja vähendada enda jaoks lähedaste inimeste intervjuueerimist ja kaasas uurimisse ka täiesti tundmatuid lapsevanemaid.

Töö autor postitas sotsiaalmeedia platvormil isikliku postituse oma tutvusringkonda ja seejärel gruppi „Rahumeelne vanemlus“ teema, kus palus võtta ühendust nendel vanematel, kes on valmis jagama uurimistöö eesmärgil oma lahkumineku kogemust. Pöördumises andis autor lühikese ülevaate uurimistöö teemast ja eesmärgist.

Ühendust võtjatega arutati teema sisu ja eesmärk veelkord üle, autor vastas täpsustavatele küsimustele ja arutati intervjuueeritava Zoomi võimaluste üle. Seejärel lepiti kokku mõlemale osapoolale sobiv intervjuu aeg Zoomis, mille puhul autor arvestas iga vestluse jaoks orienteeruvalt ühe tunni ning salvestamiseks kasutas Zoomi rakenduses olevat salvestamisvõimalust (Zoom). Ühe intervjuueeritava viidi intervjuu läbi silmast silma viimase töökohas peale tööpäeva lõppu ja intervjuu salvestati telefonis oleva helisalvestamisprogrammiga.

Enne intervjuu salvestamist kordas autor üle teema, lühidalt ka probleemipüstituse, teavitas intervjuueeritavat konfidentsiaalsusest, intervjuu salvestamisest ja hilisemast võimalusest

uuringu tulemustega tutvuda. Teema tundlikkusest ja delikaatsusest tulenevalt kinnitas autor intervjuueeritavatele, et vestlust on igal ajal võimalik katkestada. Autor pidas ka vajalikuks teavitada intervjuueeritavaid, et ei ole olemas õigeid ja valesid vastuseid, vaid ainult nende isiklik kogemus ja nägemus. Lepiti kokku ka sinatamises, kuid intervjuueerijal oli keeruline seda täita igapäevaste viisakusharjumuste ja ettekirjutatud küsimustes oleva teie - vormi tõttu.

Intervjuu läbiviimise tingimuseks oli rahulik ja ilma segavate faktoriteta keskkond, et intervjuueeritava mõte ei läheks segamini ja ta tunneks end turvaliselt. Intervjuude pikkused varieerusid 15 minutist kuni 50 minutini ja intervjuud viidi läbi vahemikus 15.03 - 22.03.2025. Intervjuu salvestati ja seejärel transkribeeriti ning eemaldati ebavajalik info, näiteks nimed, elukohad, taustamüra jms. Tagati helimaterjalide maksimaalne kvaliteet ja kogu protsessi dokumenteeriti võimalikult delikaatselt.

Andmete kogumisel tagas autor konfidentsiaalsuse ja anonüümsuse jälgides eetilisi põhimõtteid ja võttes arvesse uuringus osalenud lapsevanemate nõusolekut andmete kogumiseks ja analüüsimiseks.

2.5 Andmete analüüsimine

Andmete analüüsimiseks kasutas autor kvalitatiivset sisuanalüüsi. Intervjuude transkribeerimiseks kasutas autor keskkonda uus.tekstiks.ee, kuhu laadis salvestatud intervjuud ning programm transkribeeris selle tekstiks. Seejärel puhastas autor transkribeeritud teksti koheselt isikuandmetest, nagu nimed, elukohad jms, mis võib viidata konkreetsetele isikutele. Usaldusväärsuse tagamiseks ja vigade vältimiseks kontrollis autor salvestused üle, võrdles transkribeeritud tekstidega ja tegi vajadusel parandused. Transkribeeritud tekstid vormistati kirjastiiliga Times New Roman, suurusega 12 ning reavahe 1,5. Seda seetõttu, et transkribeerimiskeskonnast tulnud faili tekst oli väiksema kirjasuurusega ja reavahega, mis raskendas ridade eristamist ja kodeerimist. Kodeerimisel märkis autor uurimisküsimused erinevate värvidega ja vastavalt nendele hakkas märgistama intervjuudes olevaid olulisi üksusi ehk seda, mis andsid vastuse autori uurimisküsimustele. Vastajad on kodeeritud intervjuude toimumise järjekorras. (Lisa 2).

3. UURIMISTULEMUSED

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks on välja selgitada lahku läinud vanemate arusaamad lahkumineku mõjust lapse arengule ja ootused toe saamisel lasteaiaõpetajatelt. Tulemuste kinnitamiseks ja illustreerimiseks on välja toodud tsitaadid, mis on esitatud kursiivkirjas. Tsitaatides on märgitud väljajäetud osa /.../ märgiga ja lõpus intervjuueeritava kood.

3.1 Vanemate lahkumineku kirjeldused

Vastused esimesele uurimisküsimusele sai jaotada nelja alamkategoriasse. Nendeks olid lahkumineku põhjused, protsess, kaasnenud muutused ja edasised kokkulepped lastega koosolemise aja jagamise kohta.

Suurem osa vastajatest tõid lahkumineku põhjuseks kaaslase uue suhte ja kolmel korral nimetati seda petmiseks.

/.../ Läksime lahku, sest elukaaslase töö oli väga palju kodust eemal ja ühel hetkel avastasin, et tal on mitu elu. (9)

Lisaks oli lahkumineku põhjusteks sünnitusjärgne depressioon, lahku kasvamine, ravimisõltuvus ja abikaasa skisofreenia. Lisaks toodi välja ka alkoholisõltuvust ja vägivalda, mille alla kuulus nii vaimne, füüsiline kui ka majanduslik vägivald.

Lahkumineku põhjus oli tugevalt seotud vastaspoole vägivaldse käitumisega. /.../ vähem füüsilist aga rohkem vaimset. /.../ Lisandus ka finantsiline vägivald. /.../ Ta hakkas last minust võõrandama, laps ei tohtinud minuga suhelda, ma ei tohtinud lapsele lastehoidu järgi minna. /.../ ma ei tohtinud omada isiklikku autot /.../ ma ei tohtinud käia tööl. /.../ (14)

Lahkumineku protsessi kirjelduses tõid enamik vanemad välja kohtu kaudu lahutamise, laste „jagamise” ja ka elatise määramise. Neli intervjuueeritavat tõid välja, et nende lahkuminek ei olnud konfliktne, lahenes rahumeelselt ja sõbralikult.

/.../ tahtsime, et lapsel oleks võimalikult hästi kõik /.../ otsin uue elamise endale ja lapse isa aitas ka nagu siin uues kodus meid sisse seada /.../ (8)

/.../ Kerge, sihukene vabanemise tunne ja elu läks lihtsamaks. /.../ Koguaeg olid rahamured, /.../ kaaslane ära läks, et siis tulin oma rahaasjadega palju paremini toime /.../ (15)

Enamiku intervjuueeritavate sõnul oli nende jaoks lahkuminek väga keeruline, pikk ning sellega kaasnes alandamist, hukkamõistu ja lapse äravõtmise ähvardusi isa poolt. Üks vanem tõi välja, et lahkuminekust on möödas 2,5 aastat ja see protsess kestab endiselt. Ühe intervjuueeritava lahkumineku protsess oli vägivaldse elukaaslase juurest põgenemine, milleks ettevalmistumine hakkas sõprade toel juba vähemalt nädal enne.

See protsess nägi välja selliselt, et ma hakkasin vaikselt valmistuma juba mingi nädal äkki enne ära minemist, et mul ei olnud tegelikult elupaika, mul ei olnud kuhugile minna. /.../ sõbranna juurde, tema oli selline, kes uskus minusse ja ta oli väga suureks toeks ja tema ma saingi võtta nagu usaldusisikuks endale ja tema juurde ma saingi põgenetud. /.../ Tähtsamad asjad kaasa haarata /.../ pea ei töötanud ja keskendusin ainult laste asjadele. Mu enda isiklikud asjad jäid kõik sinna. /.../ Politseiga sain viimased lapse asjad ja see oli viimane ära tulek sealt majast. /.../ Kaks aastat kohut, jah /.../ Kardan teda tänaseni. /.../ (14)

Lahkuminekuga kaasnenud muutustena toodi enim välja seda, et ema kolis koos lastega uude elukohta, kuid lastel jäid lasteaiakohad samaks, samuti märgiti laste kõrvalt tööle naasmist. Kahe vanema lahkumineku tagajärjel toimus lastel ka lasteaia vahetus seetõttu, et koliti teise maakonda elama uue suhte tekkimisel. Ühel juhul elatakse lapsevanemadena koos edasi, kuid rahaliselt on kõik kulud ema kanda.

Alguses elasime eraldi, kuid siis märkasin kahe noorema lapse käitumises muutusi. Ja kuna isa soov oli kogu aeg lastega suhelda /.../ siis ma otsustasin, et okei, ta võib koju tagasi tulla. Lihtsalt teatud tingimustel. Kindlasti rohu võtmine /.../ ja elame kui lapsevanemad, mitte kui paar. /.../ (12)

Hooldusõiguse kokkulepetena toodi välja neljal juhul 50/50 hooldusõiguse, aga see toimib kahe intervjuueeritava puhul. Mõlemal juhul nädal emaga ja nädal isaga. Teiste 50/50 hooldusõiguse jagamise suhtes ühel juhul isa ei suhtle lastega üldse ja teisel juhul külastab lapsi 1 kord nädalas ja kontakt isaga on katkendlik.

/.../ Ta kohtus nõudis põhimõtteliselt seda aega enam-vähem pooleks, /.../ üle nädalavahetuse, sünnipäevad pooleks. Siis ta aga suht kohe loobus, sest ta oli koguaeg tööl, tal polnud aega. Kuude vältel langes see lihtsalt koguaeg ära ja üks hetk oli tal aega mitte rohkem kui üks kord aastas, üks kord võtta nad suvel kaheks päevaks ja pärast seda nüüd mitu aastat ei ole üldse, noh, nad üldse ei suhtle /.../ (15)

Perelepituses, tema nõudis välja 50/50 ja seda täitis umbes täpselt kuuaega ja seda ka mõõndustega. Ja pärast seda siis mingi periood ta ei võtnud üldse last. /.../ siis ta on võtnud last korra nädalas, esmaspäeviti peale lasteaeda ja teisipäeva hommikul viib lasteaeda tagasi. /.../ et on nädalaid, kus ta kaob lihtsalt ära./.../ (5)

Lahkumineku puhul, mille põhjuseks oli isa alkoholism ja vaimne terror, on kohtumääruse kaudu isal lubatud kohtuda lapse täisealiseks saamiseni 1 kord kuus 2 tundi ja kohtumine peab toimuma neutraalses ja avalikus kohas ning isa peab olema kaine. Kahtluste korral on võimalik lapse emal kohtumine katkestada või kontrollimiseks kutsuda politsei. Olukord oli tingitud sellest, et lapse isa elas lapsest kaugel ja puudusid vahendid lapse külastamiseks. Kuna aga lapse ema külastas sama piirkonda 1 kord kuus, siis pandi selle aja sisse ka isaga kohtumine. Praeguseks on lapse isa surnud.

Kolmel juhul on kokkulepped tehtud sõltuvalt laste vanusest ja sellest, kas nad käivad lasteaias veel või nüüdseks juba kooli läinud. Kui vanemad on kaugemale kolinud ja ei ole võimalik lapsi transportida kooli siis koolilapsed on „jagatud” üle nädala nädalavahetuse kaupa. Lasteaias käivate laste puhul on lepitaja toonud välja vanemluskokkuleppe, et kuna lasteaed ei ole kohustuslik ja oluline on säilitada lähedus vanemaga, sellisel juhul on eelkooliealine laps isaga ja käib lasteaias esmaspäevast kolmapäevani ja seejärel läheb ta emal elava ema juurde ja on seal kuni pühapäevani. Ja seda üle nädala.

Hetkel on siis üle nädala. Koolilapsed käivad nädalavahetusel üle nädala /.../ ja vanemluskokkuleppes me selle lepitajaga rääkisime ka, et lasteaialaps võiks siis käia kolmapäevast juba. Et kui teised tulevad reedest pühapäevani, siis väiksem on kolmapäevast pühapäevani minuga. /.../ (1)

Neljal juhul eelnevatest kokkulepetest hoolimata teise lapsevanemaga suhted kas üldse puuduvad või on kontakt isaga katkendlik ja kohtumised toimuvad vastavalt isa võimalustele ja soovidele.

Et siis kui põhimõtteliselt teisel poolel tuleb pähe /.../ Kindlasti ma tean, et ma saan arvestada sellega, et isadepäev /.../ üks jõuluõhtu, kui on perekondlik kokkutulek uue kaaslasega, siis kui neil on pere pildistamine, siis peab laps minema. /.../ vahest harva siis, kui juhtuvad, et on mingid suguvõsakokkutulekud või midagi, siis on kindlasti need, kus nagu laps peab olema olema. /.../ Kuupäevade järgi jagamine toimis isegi, ma julgeks öelda, et

aasta, kui mitte kaks, no kahte vist ei olnud. Täpselt nii kaua, kuni seal sündisid uued lapsed. /.../ (7)

Suhte puhul, kus lahkumineku põhjuseks oli kaaslase füüsiline, vaimne ja finantsiline vägivald, saab laps käia isa juures 2 nädalavahetust kuus ja ema omab ainuhooldusõigust.

Mu kõrval oli õnneks väga-väga tugev jurist, kellega koostöös siis me saime selle nii öelda ainuhooldusõiguse, et ma olen täna oma lapsele ainuhooldusõiguslik vanem. /.../ Me täna oleme saanud X linna elama. See distant on tegelikult, ma tunnen, et täna saan juba nagu hingata /.../ Nädalavahetusel ainult jah, et kuus, kaks korda ainult. /.../ (14)

Kokkuvõtteks võib välja tuua, et suurem osa vastajate lahkumineku põhjuseks oli kaaslase uue suhte tekkimine, lahkuminekut kirjeldati enamasti väga keerulise protsessina, millega kaasnesid kolimine, hooldusõiguste jagamised ja majandusliku olukorra muutus. Selgus ka, et kokkulepped edaspidiseks lapsega/lastega kohtumisteks fikseeriti enamikel juhtudel kohtu kaudu, aga need ei realiseeru vanema sõnul teise vanema vähese huvi või siis lapsega suhete katkestamise tõttu.

3.2 Vanemate teadlikkus lahkumineku mõjust lapse arengule

Teine uurimisküsimus „Milline on lastevanemate teadlikkus lahkumineku mõjust lapse arengule?“ põhines lapses esinenud muutustel nii emotsionaalses, sotsiaalses, akadeemilises kui füüsilises arengus. Vajalik oli välja uurida, kas lapsevanemad märkasid lapses muutusi, kui teadlikult nad last toetasid selles protsessis ning kas ja kuidas on suhted lapsevanema ja lapse vahel muutunud peale lahkuminekut.

Kahe vanema sõnul ei esinenud nende lastel lahkumineku perioodil ega ka selle järgselt mitte ühtegi emotsionaalset, sotsiaalset, akadeemilist ega ka füüsilist muutust. Vestlustes selgus, et põhjuseks oli vähene kontakt ja side isaga juba kooselu ajal. Vanem järeldas, et lapsel puudus isaga lähedane side isa alkoholisõltuvuse ja ka kaugemal asuva töökoha tõttu.

/.../ meil oli nagu kodus istumine ja koguaeg nagu kuskil puuris kinni. Sellepärast, et kui tema oli tööl, tema oli kaine onju. Ja kui tal nagu oli vaba päev, siis tema vabandus oligi see, et tema tahab puhata alkoholiga. Et, noh, sisuliselt ma käisingi nagu üksinda lapsega ja siis laps oli harjunud, et käime kahekesi. Et me ei käinud nagu pere väljas /.../ (13)

Selgus, et seitsmel juhul on laps muutunud peale lahkuminekut tundlikumaks ja tema lähedusevajadus on suurenenud. Mis väljendub tihedamates kallistustes, kaisus magamistes ja kahel juhul klammerdumises vanema külge.

Sellel üleandmise päeva õhtul on laps pisut nagu noh, hellem selles mõttes, et teda suure tõenäosusega triggerdavad täitsa niisugused nagu väikesed asjad /.../nagu suuri emotsionaalseid muutusi, mis läheksid kuidagi väga sinna punasesse sektorisse, nagu ei ole. /.../ me käime ka pereteraapias, et meil siis ka seal noh, on see arutelu olnud, et tegelikult laps sööb, laps magab, et ja see, et ta nõuab lähedust, on normaalne. /.../ (10)

Kahes vestluses ilmnas, et laps on muutunud tujukaks, närviliseks ja kurjaks. Kuna ühel juhul läks lahkumineku alguses laps isa juurde elama umbes pooleks aastaks, õest ja vennast eraldi, ja seejärel suhted halvenesid ja laps läks ema juurde, siis ema järeldas, et laps oli isa peale solvunud ja seetõttu toimusid temas emotsionaalsed muutused.

Käitumine oli ka natukene selline raskendatud, selles suhtes, et oli rohkem tujukas. Kui vanem laps meie juurde ära tuli, siis tema käitumine oli ka selline, et ühe korra jooksis meil kodust ära. /.../ ta jäi kinnisemaks /.../ ei vastanud/.../ tõmbus endasse. /.../ Umbes kaks aastat oli seda, et ta niimoodi endasse tõmbus. /.../ (2)

Teise lapse puhul lahkumineku järgselt muutus laps närviliseks ja algselt ema suhtes kurjaks ja vägivaldseks. Hiljem on laps emale avaldanud, et käib isa juures ära, siis on isa rahulik, millest ema tegi järelduse, et laps on võtnud endale vastutuse vanema emotsioonide eest ja tunneb kohustust tema külastamiseks, et vanem oleks rahul.

Et laps ei tahtnud minuga koos olla, laps oli selline, noh närviline, kui ta isa juurest tuli, et siis, siis ta nagu tuli mulle kallale korduvalt. /.../ vägivalda situatsioone nägi ta kõrvalt pealt ja ta hakkas neid järgi tegema, minu peal, et oli ka üks situatsioon lasteaias. Kus ta kah tuli mulle kätega kallale, öeldes „emme, sa ootad ukse taga. Sinu koht on ukse taga!“ ja kõik sihukesed asjad, et, et ta hakkas neid mustreid üle võtma. /.../ (14)

Üks vanem tõi välja lapses ka hirmu, et kas nad näevad ema õhtul või mitte. Hirm tulenes kogemusest, kus isa viis lapsed lasteaiast enda juurde ja ema ega lapsed ei olnud sellest eelnevalt teadlikud.

Ma arvan, et nad olid hirmul, sest ei olnud teada, kas me saame õhtul kokku või ei saa. /.../ lapsed olid nagu kahe tule vahel /.../ (4)

Hirmu lastel tõi välja ka Vanem 6, kelle sõnul vanem laps palus ema, et nad koliks isa juurest ära, kuid peale kolimist hakkas väljendama muret ja hirmu, et kus nad elama hakkavad ja kuidas hakkama saavad, kuna alguses koliti ema sõbranna juurde elama. Vanem 5 tõi välja, kuidas lahkumineku järgselt muutus laps väga emotsionaalseks ja emaga suhted muutusid alguses väga keeruliseks. Seda seetõttu, et lapse jaoks oli isa väga oluline ja ta väga ootas isaga aja veetmist. Vanem tõi kirjeldusena välja viha, nutu ja rahutuse.

/.../ isa oli noh, see oli midagi, mida ta õudsalt ootas. Ja laps oli minuga, oli ääretult nõme. Laps, kes on hästi armas, hästi selline hellik, pigem pelglik ja rõõmsameelne, siis sellel perioodil oli koguaeg vihane. /.../ Ja selline hästi, ta oli ka nutune. /.../ kui see isa nagu pildilt ära kadus, siis hakkas nagu taastuma./.../ (5)

Kuid peale seda, kui isa enam lapsega ei kohtunud, rahunes laps emotsionaalselt ja emal läksid suhted lapsega paremaks. Ema seisukohast just seetõttu, et isa lahkumine toetas turvalist stabiilsust, mida enne ei olnud. Teisest küljest tunneb laps nüüd aga viha isa vastu, sest isa lubab kohtumisi, kuid siiski veab last alt.

/.../ ta ikka tahab isa juurde minna, loomulikult isa on talle väga tähtis igatpidi. /.../ Aga tal tekib nüüd juba see viha nagu isa vastu, kui isa lubab, noh, lubab, lubab, lubab ja siis ta, kas kaob täiesti ära, et ei vasta kõnedele või siis see, et ta ütleb, et aa, ma ikka täna ei saa /.../ nüüd on nagu vastupidi see. /.../ (5)

Sotsiaalsete muutustena tõid viis vanemat välja lastes endasse tõmbumise ja vähenenud soovi saada tähelepanu osaliseks. Täpsemalt olid lapsed endasse tõmbunud kodust väljaspool, sealhulgas lasteaias.

Pereliikmetega otseselt ei olnud muutust, aga näiteks kui keegi külla tuli, noh, keegi, keda väga harva näed, et siis tal oli sihukest ära peitmist või noh, sihuke, noh pani käed vahepeal ette niimoodi, et ma ei taha, et ta vaatab mind. Sihukest tähelepanu ta väga ei tahtnud, et talle pööratakse. /.../ (1)

Pigem olid koguaeg niisugune, et nad ei tahtnud olla tähelepanu keskpunktis. Et tahtsid kuidagi rahulikult omaette nii öelda nokitseda. /.../ Et ta oli rühmaruumis ka niimoodi, et ta hoidis omaette. Ta joonistas, ta istus omaette. /.../ ta võib olla ei sõlminud nii palju omaealistega suhteid. /.../ (4)

Kuuel juhul on lapse käitumine muutunud kiuslikumaks kaaslaste suhtes, on tekkinud löömisi ja tõukamisi, negatiivse tähelepanu otsimist ja ka sõnadega kaaslastele haiget tegemist.

Aga ma nägin, et sel perioodil oli sellist kiuslikkust /.../ kui oli isa midagi jälle korraldanud ja laps elas seda õe peale välja. /.../ (5)

Vanem 9 tõi välja, et laps võttis üle suhtlemismustri isalt, kelle poolt ta ainsana aktsepteeris nõ käsutamist. Laps otsib siiani võimalust, et vastata kellelegi /.../ *Sina ei ütle mulle, mina ei tee niimoodi, sina ei määra/.../.*

Poisil tekkisid meil sellised, tal on siamaani natukene sellised käitumuslikud tähelepanu otsimised, /.../ see hakkas juba ka lasteaia näiteks probleeme tekitama. Mingil hetkel ta ei talunud üldse, kui teda kusagile suunati, mingisse tegevusse, seal ei olnud vahet, kas eakaaslane või õpetaja /.../ (9)

Vanem 14 väljendas kogemust, kus laps ei usaldanud enam kedagi ega julgenud kellegagi suhelda ega jagada oma mõtteid, kuna kartis mingisuguseid tagajärgesid.

Akadeemilisi muutusi märkasid kaheksa vanemat ja selgus, et igaühel oli teistest erinev muutus. Kahe lapse puhul oli märgata püsivuse puudumist ja individuaalse juhendamise vajadust. Ühe lapse puhul hakkas lasteaiaõpetajalt tulema järjest rohkem infot, et lapsel on keskendumisprobleemid ja anti soovitus pöörduda Rajaleidjasse. Vanema sõnul olid enne juba aktiivsus- tähelepanuhäire ilmingud ja suurematel lastel ka, kuid usub, et kui oleks probleemide vaba aeg olnud, oleks ta saanud last rohkem toetada.

Mina saan temaga hakkama /.../ seal ei ole nagu probleeme, täitsa tavaline laps /.../ aga järjest rohkem hakkas ka lasteaia tulema seda, et lapsel on keskendumisprobleemid. Ja siis nüüd /.../ tuli lasteaia teavitust, et noh, et peaks Rajaleidjasse pöörduma, et see ikkagi see areng ei jõua niimoodi järgi./.../ Kui ei oleks seda lahkumineku draamat olnud, sest noh, siis oleks mina ise ka olnud järjepideval. (5)

Samas teisel vanemal, kelle laps on aktiivsus- tähelepanuhäire diagnoosiga, muutus olukord rahulikumaks ja vanem on veendunud, et see on tänu kodusele stabiilsemale keskkonnale. Ühe lapse akadeemilised oskused olid langenud ja paraku lasteaiaõpetajad ei kaasanud teda koolieelikute õppetegevustesse. Vanemale tundus, et õpetajad ei viitsinud sellega tegeleda. Seetõttu taotles vanem Rajaleidjast koolipikendust.

/.../ kuna tal oli see erivajadus, siis õpetajad enam ei, ei viitsinud tegeleda. Ja tal jäi tegelikult see eelkoolis käimine nii öelda justkui nagu vahele, sest teda enam ei kaasatud sinna. Ja õnneks saime Rajaleidja poolse otsuse, et ta saab koolipikenduse aasta. Et see tegelikult päästis selle olukorra. (4)

Ilmnes, et kahe vanema kogemuse põhjal läks nende lastel peale lahkuminekut akadeemilised oskused paremaks. Ühe puhul vanema sõnul seetõttu, et lapsed pidid olema omaette vanemate lastega koos kodus ja ise hakkama saama, kuna ema töötas mitmel töökohal.

/.../ Pigem tuli neile oskusi juurde, sest mina olin rohkem kodust ära, ma pidin tööl olema, et me kuidagi hakkama saaksime. /.../ (9)

Teise puhul on märgatud akadeemiliste oskuste paranemist, kuigi laps on muutunud kurjemaks.

/.../ viimase arenguveestluses nii öelda välja toodud, et ta on muutunud sihukeseks nagu kurjaks pigem. Aga tema õppeedukus ei ole muutunud kehvemaks, et pigem on läinud paremaks. Et talle meeldib õppida, talle meeldib nagu sellele keskenduda. Et ta paneb kogu oma energia, ma näen, sellesse õppimisse, et olla nagu edukas. /.../ (14)

Füüsilisi muutusi lahkumineku ajal või selle järgselt on tekkinud kaheksal lapsel. Lahkuminekuga seoses on tekkinud lastel enurees, enkoprees, pidevad haigestumised ning pea- ja kõhuvalusid. Näiteks Vanem 9 tõi välja, et tema lapsel ilmnevad kõhuvalud pingelistel perioodidel ja siis, kui läheneb isa juurde minemise aeg.

Tekkisid kõhuvalud küll, selles mõttes ja tal on siiaaani, tulevad sellistel pingelisemal perioodidel. Eriti kui hakkavad koolivaheajad, isa juurde minekut, asjad /.../siis tal enne seda kõht valutab. Tal lööb kõhu lahti täitsa /.../ Üldiselt läheb see sihukese päeva-paariga mööda. /.../ (9)

Ka Vanem 4 ja Vanem 2 tõi välja lastel sellel eluperioodil tekkinud peavalud ja lisasid, et lastel on siiani need kaebused, kui on stressirohkemad olukorrad.

Peavalud, vanemal tütreil olid väga tihti peavalud, tal on neid tegelikult siiaaani. Aga ongi see, et mida pingelisem aeg, siis tal hakkab see pea valutama. /.../ (2)

Teadliku lapse toetamisena nimetasid intervjuueeritavad peamiselt ühiselt ajaveetmist, rääkimist ja toetamist. Hoolimata vägivaldsest suhtest võttis Vanem 14 hoiaku, et ei halvusta isa oma lapsele.

Me teeme väga palju asju koos, me teeme süüia koos ja kõike selliseid asju nagu. Ma võtsin teadlikult sellise seisukoha, et ma ei halvustanud päris isa oma lapsele. Ma tegin seda täiesti teadlikult, sest ma tean, et lapsed saavad nagunii ühel hetkel aru, kuidas asjad tegelikult käivad. /.../ (14)

Ka sõbralikult lahku läinud ja omavahel suhtlevad lapsevanemad kinnitavad lapsele pidevalt, et mõlemad vanemad armastavad teda isegi siis, kui nad eraldi elavad.

Pigem ongi see kvaliteetaeg lapsega koos, et käisime lapsega igal pool, teatris näiteks, spaades, /.../ mitte kedagi teist segajat ei olnud, olimegi kahekesi ja muidugi siis see ka, et lapsele koguaeg nagu kinnitada, et, et me armastame mõlemad teda. (8)

Lisaks nimetatud läheduse pakkumisele, koosolemisele ja vestlemisele on üks vanem laste tõttu pöördunud pereterapeudi poole, kuna vanem on veendunud, et see, mis toimub nende elus praegu, hakkab neid tulevikus kujundama. Ja sellepärast on vaja olukorraga tegeleda kohe. Väga teadlikult lapse toetamist ja oskuste õpet rakendas Vanem 10, kes on õpetanud teadlikult last enda emotsioone ja mõtteid sõnadega väljendama, on mänginud pere muutumist nukkudega läbi ja ka teise vanema igatsuse korral korratakse lapsele saabuv kohtumise aeg üle ja pakutakse võimalust teisele vanemale helistada.

Et me kasutame enda vajaduste ja tunnete väljendamiseks kindlasti sõnu, sest me ise ei teinud seda samamoodi. Lõpuks jäi see külge lapse isale, kes hakkas rääkima, et on pettunud, on kurb. /.../ nüüd on ta meie lapsele tegelikult nagu eeskujuna. /.../ ütleme seal lahku minemisel, et kui, kui see otsus nagu tuli, et siis mida ma mängisin temaga läbi, olid sihukesed nagu nukkudega peremängud. /.../ et üks suur nukumaja ja nii edasi, et siis sinna nukumaja kõrvale tuli nagu teine maja veel. /.../ et me mängisime reaalselt siis nagu seda perekonna muutumist läbi. /.../ kui tal tekivad need rasked tunded, siis ma ei ütle talle lihtsalt, et ei ole hullu. Vaid, et hästi ma saan sinust aru. Ma mõistan, et sa igatsed issit. /.../ seletan talle millal ta issit näeb ja pakun talle näiteks võimalust issile helistada. Niisugused väikesed asjad. /.../ (10)

Kümne lapsevanema sõnul on peale lahkuminekut lapsed emaga, kelle juurde jäädi elama, lähedasemad kui isaga. Kahel juhul isaga kontakt puudub ja ühe lapse isa on surnud. Kahe vanema lapsed püüavad vältida isaga suhtlemist ja ei ole avatud vanemaga kontaktile. Vanema 9 sõnul lapsed ei soovi isaga kontakti, kuna isa ise väldib lapsi.

Aga näiteks isale nad ise helistama ei kipu. /.../ olen püüdnud talle öelda, et tema, täiskasvanu, peaks võtma selle rolli, et kui laps sulle helistanud ei ole, et palun helista talle. Ta ei tee seda. /.../ Isaga kontakt on pigem olnud need kohad, kus ta on tahtnud mind kontrollida, et kus ma olen ja mis ma teen. /.../ pigem nagu isa seda kontakti väldib. Et see ikkagi suur surumine, et ta nagu neid võtaks /.../ (9)

Kolmel juhul selgub, et peale lahkuminekut on lapse ja isa suhted paranenud ja nad on muutunud lähedasemaks. Vanem 14 toob välja, et enne lahkuminekut ei olnud isa lapsest huvitatud alates sellest hetkest, kui ilmnas tema erivajadus (kuulmispuue). Isal ei olnud kunagi lapse riiete vms jaoks raha. Peale lahkumineku protsessi aga annab isa oma lapsele kõik mis vaja ja mida laps soovib.

Kunagi tal ei olnud selle lapse jaoks raha, et osta mingeid kummikuid või riideid. Tal ei, ta ei käinud selle lapsega mitte kunagi, see laps oli tal alati ees, igal pool. Ja ta täiesti distantseerus sellest lapsest, kui tuli teade, et ta ei kuule, et ta erivajadusega. Ja täna on täiesti teine, teine pilt mulle sellest isast, kes nagu annab kõik oma lapsele. /.../ (14)

Kõige enam toodi välja lapses emotsionaalseid ja sotsiaalseid muutusi, mille hulgas nimetati suurenenud lähedusevajadust, hirmu, närvilisust ja endasse tõmbumist. Akadeemiliste muutustena lisandusid lastele tihti keskendumisraskused ja füüsilistest nimetati enureesi, enkopreezi ja pea- ning kõhuvalusid. Seitsmel juhul füüsilisi muutusi lastes ei toimunud.

3.3 Lahkumineku ajal saadud toetus

Kolmanda uurimisküsimusega „Kellelt ja missugust tuge lapsevanemad said lahkumineku ajal?“ sai autor teada, milliseid toetusmeetmeid kasutasid vanemad lahkumineku ajal või sellele järgneval perioodil ja millist tuge nad oleksid vajanud.

Intervjueeritavad tõid välja väga palju erinevaid toetusmeetmeid, mida lahkumineku ajal kasutati. Nende seas nimetati kuuel korral psühholoogi, perelepitust, perekonna toetust ja viiel korral ka pereteraapiat. Vaid kaks vanemat ütlesid, et kelleltki tuge nad otseselt ei

saanud ja ei palunud ka, kuna tulid olukorraga ise toime. Vanem 11 ütles, et luges ise palju, mida selleks teha, et erinevate olukordadega toime tulla.

Tegelikult ma olen, ma olen tegelikult jumala üksik olnud selles suhtes noh. /.../ Et tegelikult ei ole suurt kellelegi nagu rääkida, ma olen ikkagi nagu ise, lugenud hästi palju ja otsinud mingeid asju, et kuidas nagu paremini/.../ Ma olen nagu suht nagu sisse elanud. /.../ (11)

Vanema 15 sõnul kulges nende elu suures plaanis sama rahulikult edasi ja ei olnud selliseid muutusi, millega ta ise toime ei oleks tulnud. Vanem 3 jagas toetusmeetmetena palju erinevaid võimalusi ja kuigi lahkumineku on möödas mitu aastat, siis kasutatakse osasid nendest meetmetest siiani.

Mul tuleb väga pikk nimekiri, et peaasi.ee, emotsionaalse toe telefon, Tartu Laste Tugikeskuse pereterapeut /.../ Siis perelepitus riiklik. Siis naiste Tugikeskus. Lastekaitse. Vallast Imelised Aastad vanemlusprogramm, sõbrannad, lasteaiaõpetajad hakkasid ka mängu tulema. /.../ Kohtud ja politseid /.../ Psühholoogi juures, ka käisin /.../ Naiste tugikeskuse kaudu erinevad koolitussarjad /.../ (3)

Kaks lapsevanemat kasutavad endiselt psühhiaatri teenust, sest ühel vanemal tekkisid ärevus- ja unehäired ja teisel depressioon, mille tõttu ta vajab ravimeid. Siinkohal on oluline välja tuua, et nn positiivse lahkuminekuga tagajärjel käib Vanem 10 psühholoogi juures ja ka endine abikaasa on õppinud end avama ja kasutab psühholoogi teenust, et lapseootusajal tekkinud hirmudega toime tulla ja hakkama saada.

/.../ et hetkel siis nüüd on siis ainult siis see psühholoogiline teenus, siis veel teraapiline teenus, individuaalne ka. Ka lapse isa käib eraldi psühholoogi juures. Ja täitsa teadlikult. /.../ Me käime pereteraapias ja siiaani, /.../ et seal me käime ikkagi selles mõttes nagu lapsevanemadena. /.../ (10)

Vägivaldsest suhtest põgenenud vanem kasutas veel ohvriabi, Naiste Tugikodu ja talle oli määratud ka tugiisik. Intervjueeritavatest 11 vanemat tõid välja sõprade - sõbrannade toetuse tähtsuse.

Küsimusele, millist tuge intervjueeritavad ei saanud, aga tunnevad tagantjärele, et oleks vajunud sellel eluperioodil, vastati väga erinevalt. Kaks vanemat, kes ei olnud ka peale sõbrannade ja pere kellegi toetust kasutanud, vastasid, et ei ole ka tagantjärele tundnud

puudust. Vanem 6 kasutas toetusmeetmetena ohvriabi, psühholoogi ja sõpru ja tema sõnul sellest täiesti piisas selle olukorra parandamiseks.

Ma ütlen, et ma sain maksimaalse toe, mis ma vähegi oma sõprusringkonnast olen saanud, selles mõttes pluss veel psühholoogid, inimesed, kes mõistsid mind, kes ütlesid /.../, et sa saad selle kõigega hakkama. Vott see on nagu see tugi, mis nagu pani mind püüdlema, sellest kõigest välja tulema ja edasi liikuma. Mitte anda järgi ja minna tagasi. /.../ (6)

Keeruliste lahkuminekute puhul, kus oli tegemist mingil moel vägivaldse suhte lõpetamisega, tundsid vanemad, et seadused justkui ei kaitse lapsi või siis ka ohvrist vanemat piisavalt. Toodi välja, et seadused annavad õigusi ka vägivaldsele vanemale, kuid ei anna võimalust teisele vanemale oma last kaitsta.

/.../ et nagu kohati tundus, et lastekaitse ei ole nagu laste huvide eest väljas, /.../ toon talle järjest kirjalikke tõendeid, videosid, pilte /.../ ja tema pakub ainuke variant, et leppige omavahel kokku. Siis tehakse kodukülastus, isa magab lapsega ühes voodis aga peaks nagu eraldi voodi olema /.../ väidab, et uus elukaaslane magab diivanil /.../ Et on elukaaslane, temal endal kolm last, kes temalt kohtulikult ära võetud laste peksmise eest. /.../ siis küsingi lastekaitse käest, et kas see on okei, kui saadan oma lapse joodikust isa ja tema elukaaslase juurde, kes oma lapsi peksab /.../ et kas tõesti nii kitsad seadused, et ma ei suuda nagu enda last kaitsta sellega või seadus ei suuda mind kaitsta. /.../ (13)

/.../ Mingil perioodil tema lihtsalt ei öelnud mulle, et ta võtab lapse lasteaiast, /.../ lähen lapsele järgi ja ei ole, ma ei tea millal ma ta tagasi saan ja mitte midagi onju. /.../ no mitte keegi ei kaitse, na lastekaitse räägib ka, et isal on õigused ja ta-ta-ta onju. Mina istun kodus, mul ukseid lukus, rulood ees ja siis mul valvekaamera järsku annab märku, aga mul ei ole neid ka koguaeg sees. Ja siis vaatan, et ta on lihtsalt lapse hoovi visanud. /.../ (5)

Kaks vanemat mõtisklesid, kas suhet oleks saanud päästa perelepituse või muu nõustaja abiga. Et võibolla loobuti suhtest liiga lihtsasti. Ilmnes intervjuudest ka, et 3 vanemat nimetasid suure toe vajadusena oma pere tuge, mida nad kahjuks lahkumineku perioodil ei saanud. Vanem 10, kelle lahkumineku põhjuseks oli mõlema vanema sünnitusjärgne depressioon, jagas kogemust, kuidas tema vanemad keerasid talle selja ja algasid vihakõned jms. Sellest tingituna tundis ta väga suurt puudust perekonnast, kellega aega veeta ja erinevaid teemasid arutada.

Minul kadus ära praktiliselt oma perekonnapoolne niisugune tugi. /.../ Et oma pere poolt, see oli praktiliselt kaks kuud kestev, niisugune nagu viha, kirjade, kõnede, ukse taga käimise protsess, et see oli väga-väga raske. /.../ et millest ma ise võib olla tunnen nagu puudust, on see, et näiteks nädalavahetusel veeta perega aega, et just nagu enda selle nagu laiendatud perega siis, et seda võimalust ei ole. /.../ et see on minu jaoks niisugune nagu uus harjumine tegelikult. /.../ (10)

Vägivaldsest suhtest lahkunud Vanem 13 toob murekohana välja ka riikliku ohvriabi toe vähesuse. Tema sõnul on 10 tundi tasuta abi vägivaldset suhet ja kallaletungi kogenud vanema jaoks ilmselgelt vähe.

/.../ kes nagu üldiselt läbi ohvriabi käivad, et see nagu süsteem võiks natukene pikem olla, mitte ainult 10 tundi. /.../ meie loo puhul, iga nädal juhtus midagi. /.../ (13)

Keerulise suhte ja paljude tugiteenuste kaasamise tõttu oli ühe vanema sõnul kõike ka mingil hetkel liiga palju ja oleks soovinud lihtsalt puhata rääkimisest. Kuna igale spetsialistile peab ikka ja jälle kõike uuesti rääkima ja ise seda läbi elama. Ja ühe vanema sõnul, kellel puudus sellel perioodil igasugune tugi, tundis ta puudust erapooletust inimesest, kellele lihtsalt ennast tühjaks rääkida. Kuid temal puudus enda sõnul oskus ja julgus abi küsida.

3.4 Lapsevanema ootused lasteaiaõpetaja poolt pakutavale toele

Neljandat küsimust „Millist tuge oleksid lapsevanemad lahkuminek ajal lasteaiaõpetajatelt soovinud?“ laiendas autor selliste aruteluteemadega nagu, kui oluline on lasteaiaõpetaja teadlikkus lahkuminekust, millist rolli näeb vanem õpetajal sel ajal pere toetajana, millist tuge lapsevanem sai õpetajalt sellel eluperioodil ja missugust tuge ta oleks soovinud saada.

Küsimusele, kas lasteaiaõpetaja peaks teadma peres toimuvast lahkuminekust, vastasid kõik 15 intervjuueeritavat lühidalt ja konkreetselt, et see on väga oluline ja vajalik.

Õpetaja rolli nägid kõik vastajad lapse märkajana ja vajadusel toetajana. Väga oluliseks pidasid kõik vanemad koostööd vanemate ja lasteaia vahel ühe eesmärgi nimel – mis on lapsele parim. Vanem 5 tõi välja ka juriidilise vajaduse, et õpetaja oleks teadlik ja märkaks ja informeeriks, kui lapsega midagi teistsugust toimub vms.

/.../ nad on juriidiliselt kasulikud. Sellepärast, et noh, nemad näevad kõige rohkem ja nemad saavad oma hinnangu anda. /.../ või julgustavad last, et aga mine räägi seda emmele või, /.../ (5)

Kaks vanemat tõid välja, et lasteaiaõpetajad ei peaks kindlasti midagi rohkemat tegema just perekonna toetajana, sest see on ebavajalik pinge õpetajatele ja õpetajad ei peaks jääma osapoolte vahele.

Ma ei arva, et ta peaks hakkama vanemaid nõustama ja veel nõmedam, kui peaks jääma õpetaja sinna kahe tule vahele. Et seda kindlasti mitte. /.../ pigem see, et ta saaks last toetada, kui ta on sellest olukorrast teadlik. /.../ (4)

Vanem 6 rõhutas vajalikkust teavitada lapsega toimuvast mõlemat vanemat võrdselt, kuna vanemate vahelisest konfliktist tingituna ei toimu nende vahelist infovahetust.

/.../ kui on mingid asjad, siis näiteks kui ta räägib isale näiteks, mis rühmas toimub. Et ta teaks ka seda, et see info ei pruugi minuni jõuda, vaid siis, kui midagi tähtsat on, siis saab ka kasvataja näiteks järgmine kord mulle rääkida. Sest isaga on paratamatult, oli see olukord ja on senimaani, kus ta ei jaga olulist infot mulle edasi, vaid ma kuulen seda kolmandate isikute või laste endi käest. /.../ (6)

Kolm vastajat leidsid, et õpetaja võiks küsida vanemalt ka vahel, et kuidas neil läheb ja kuidas nad toime tulevad, või siis informeerida erinevatest toevõimalustest lapsevanemat, kes ise selles olukorras ei oskagi abi paluda ega kasutada. Ka teisele, vähemaktiivsele lapsevanemale, võibolla märku anda, et ei ole ammu käidud lasteaia e-keskkonnas ja näiteks kutsuda vaatama, mida laps teeb ja kuidas tal läheb.

/.../ Et noh, võtta ühendust, küsi, et ma näen et te ei ole ammu käinud, onju, et tulge vaadake, kuidas lapsel läheb. Saan aru, et õpetaja ei saa vanemaid lepitada aga võib olla kutsuda need vanemad selles mõttes korra ühe laua taha, et rääkida mingitest võimalustest, mis on, sest tegelikult ju õpetajad peaksid olema kursis, mis võimalusi nende maakonnas on. /.../ (9)

Vanem 9 eeldaks, et õpetajad tegutsevad, kui märkavad, aga ei hakka vanemat süüdistama või etteheiteid tegema.

/.../ et on tugispetsialistid, kes teavad kuidas ja mis lasteaedades, et kuhu või kuidas /.../ Kui sellel lapsel on lasteaias nagu meeletult raske ja õpetajatel on mingid kahtlused, et olete siis

kasvõi laste kaitsjad korraaks, ütlete, et kuule, et seal on lahku läinud pere, et me oleme lasteaias natukene mures. /.../ (9)

Vanem 3 oli segaste tunnetega õpetajatele info jagamise suhtes seetõttu, et ta ei soovi, et tema last hakataks kuidagi teisiti kohtlema. Suures plaanis ta siiski pooldab õpetaja informeeritust just seetõttu, et õpetaja oskab vajadusel last toetada.

See on kahe otsaga asi. Et üks asi on see, et ma ei taha, et nagu hakatakse selle võrra kuidagi teistmoodi kohtlema. /.../ aga ja, see on väga oluline teada. /.../ õpetaja nagu märkab, et siis ta oskab nagu ka võib olla tõlgendada neid asju. /.../ mina võib olla ei märka siin oma selles keerises, et siis on nagu, see on nagu väga okei, kui õpetaja ütleb, et näed, see on see. /.../ (3)

Seitsmel juhul tõid lapsevanemad välja saadud toetuse õpetajatelt läbi lapses toimuvate muutuste märkamise ja nendest teavitamise ehk infovahetuse ja vanemaga ühiste eesmärkide seadmise lapse parima arengu toetamiseks. Vanemate 10 ja 13 käest küsis õpetaja protsessi jooksul, kuidas vanemal läinud on ja lapse turvalisuse tagamiseks võeti vanemaga ühendust.

Näiteks kui lapse isa ähvardas, et tuleb homme-ülehomme lapsele lasteaeda järgi, siis ma reageerisin ja juba andsin teada, et juhul kui tuleb jälle joobes või mida iganes, et andke teada. /.../ et andsin infot, nemad panid omale kirja, et näed nüüd võib nii juhtuda. /.../ (13)

Intervjuueritavatest viis vanemat ei saanud mitte mingisugust tuge lasteaiaõpetajatelt lahkuminekuperioodil ja neist neljal juhul süüdistas lasteaiaõpetaja vanemat lahkuminekus, pere lõhkumises ja ka vägivallaaktides nähti ohvril süüd. Lahkuminekupuhul, kus isal oli ravimite sõltuvus ja lapsed tundsid pidevat hirmu, et kas nad ema õhtul näevad või ei, kuna isa läks ette teavitamata lastele ise järgi, tundis ema lasteaiatöötaja poolt reetmist.

/.../ hiljem tuli välja, et rühma /.../ õpetaja abi, siis tegi isale telefonikõnesid, et kas ma tõin lapse või kes tõi ja millal, millal siis umbes järgi. /.../ Et ma ei palunud kellelgi pooli valida. Aga see, et keegi võtab nagu õiguse hakata teist informeerima, see oli minu jaoks liig /.../ (4)

Uurimusest selgub, et kolme suhte puhul, kus lahkuminek toimus petmise tõttu, olid lasteaiaõpetajad hukkamõistvad, et perekond on lõhutud ja nii hea kaaslane maha jäetud. Vanema 7 kogemuse järgi kiideti teda petnud, vägivaldset ja sõltlasest lapse isa talle peale arenguestlust, kus ka isa oli osalenud.

/.../ siis kui arenguvestlus oli ära olnud /.../ õhtul kui tütrele läksin järgi, siis tuleb üks lasteaiaõpetaja minu juurde, „Issand jumal, milline paar, nii hästi saite läbi. Vaatasite üksteisele silma ja arutasite kõik, kes, issand, palju ilusam vaatepilt kui nii mõnedki koos elavad paarid. /.../ issand, kui ilus paar, šarmantne isa, pikk, sirge seljaga, sale“. /.../ Noh, kaks ilusat inimest lähevad lahku, onju, et siis, et kui ma valin neile öelda, siis ma usaldan neid, ma pean neid oluliseks. /.../ (7)

Vanem 14 koges negatiivset kogemust lasteaiaõpetajatega seoses oma lahkuminekuga. Tema lahkumineku põhjuseks oli vastaspoole füüsiline, vaimne ja ka finantsiline vägivald ja ta põgenes kaaslase juurest lapsega. Tema sõnul lapse õpetajad eitasid kuni lapse koolimineku olukorda.

No minule millegipärast elu heitis ette inimesed, kes minusse üldse ei uskunud, /.../ alustadeski lasteaiast, sealt mitte, mitte keegi mind ei uskunud. /.../ väljapoole paistis ju hea, /.../ et teine lapsevanem oli nii selline jutukas ja viisakas ja oskas neid sõnu niimoodi valida. /.../ kui eskaleerus sellega, et võtsingi politseiga lapse, sellise pauguga läks suhe laiali ja ma seda lasteaias rääkisin, siis keegi ei uskunud mind. Kõik mõtlesid, et ma olen, ma ei tea, üle mõelnud, midagi tarbinud. Sest kõik ütlesid ausalt, et issand, ta on nii tore isa, et meie küll ei keela tal lapsega kohtuda /.../ et kõik hakkas mulle nagu vastu töötama. /.../ (14)

Küsimusele „Missugust tuge Te oleksite soovinud saada oma lapse rühmaõpetajalt?“ vastasid viis vanemat, et ei vajanud tegelikult mitte mingisugust erilist tuge ja ise peab hakkama saama. Vanem 1 tõi välja, et lapsevanem ei oska ise pöörduda kellegi poole, siis võiks lasteaia tugispetsialistid vanemaga vestelda ja vajadusel pakkuda erinevaid tugimeetmeid.

/.../ Et jah, võib olla seda sotsiaalpedagoogi ja psühholoogi, et võib olla, noh selles mõttes, et see võib olla veel kõige parem variant /.../ kui tuleks nagu ja annaks lapsevanemale nõu. /.../ vanemale, kellel ei ole võib olla rahalist ressursi just. /.../ (12)

Viis vastajat olid rahul saadud toega lasteaiaõpetajate poolt ja ei oskaks rohkem tahta, aga selle kõrval neli vanemat, kes olid üle elanud keerulised suhted ja lahkuminekud, tõid välja erinevaid toe vajadusi lasteaiaõpetajate poolt. Nende seas brošüüride, koolituste ja eraldi vestluste näol. Ühe vanema soov oli, et lasteaiaõpetajad keeruliste suhete ja lahkuminekute korral fikseeriks kogu info lapses toimuvate muutuste kohta Eliisi keskkonnas (või mis

kasutusel on), et lapses toimuvad muutused, mis on tingitud kodusest olukorrast, oleksid fikseeritud ja neid oleks vajadusel võimalik kasutada politseis, kohtus, lastekaitsega vms.

/.../ oleks oodanud tol perioodil ka seda, et nad kirjalikult seda tuge rohkem edastaks, et just see Eliisi märkimine, lahkumineku protsessides, kus on kaasatud ka politseid ja kohtud võivad lõpuks kaasatud olla. /.../on vaja neid asju fikseerida. /.../ (5)

Samuti tõi Vanem 5 välja, et on oluline, et õpetajad peegeldaksid ka teisele lapsevanemal, mis lapsega toimub.

/.../ kui need arenguestlused, et ma arvan, et see aitaks väga paljusid lapsi ja peresid, kui õpetajad tegelikult annaks märku, et nad ootavad arenguestlusele näiteks mõlemat vanemat /.../ (4)

Vanema 7 ja 9 soov oleks olnud õpetajate poolne ekspertnõuanne ehk siis jagada infot lahkumineku võimaliku mõju kohta ja teavitada erinevatest võimalustest toe saamiseks.

Ma ei tea, ma arvan, et mul ei oleks midagi selles vastu, kui õpetaja oleks helistanud ja öelnud, et „kuule, sa ei pea nõustuma, aga et me pakume sulle kohtumisaega ja tule räägime läbi“. /.../ ma ei tea kas ainult minuga, isaga koos. /.../ ühesõnaga, et oleks selge sõnum oleks ju see, et teie kaks olete täiskasvanud, teie tehke omavahel mis teie tahate, kuidas teie saate oma asjad ära klaaritud. Aga siin vahel on laps. /.../ (7)

Vanem 9 soovitas õpetajatel muutuste märkamisel ka ise vanematelt küsida ja nende poole pöörduda.

Et just nimelt seda kokku kutsumist ja küsimist, kuidas läheb ja kas on abi vaja ja spetsialistide soovitusi ja. /.../ Ja kui õpetaja märkab aga vanem ei taha rääkida, siis õpetaja saab ju küsida, et kas teie elus on praegu mingeid muutusi, et noh, me märkame midagi. /.../ (9)

Lapsevanemad näevad väga olulist rolli lasteaiaõpetajal lapse toetajana, kuid mõnel juhul ollakse ebakindlad, kas õpetaja peaks olema ka perekonna toetaja. Soovitakse märkamist, kuid seda pigem õpetaja poolse algatusena, kui lapsevanema palvel. Vajadus oli ka lasteaiaõpetaja poolne võrdne infovahetus mõlema lapsevanemaga ja vanemate informeerimist lapse arengu etappidest ja nende võimalikest mõjutajatest.

3.5 Arutelu

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada lapsevanemate teadlikkus lahkumineku mõjust eelkooliealise lapse arengule ja lahkumineku kogemusest lähtuvalt kaardistada toe vajadust lasteaiaõpetajatelt lahkumineku ajal või sellele järgneval perioodil.

Esimese uurimisküsimuse „Kuidas uuringus osalejad kirjeldavad lahkumineku protsessi“ tulemuste järgi oli lahkuminemiste peamiseks põhjusteks kaaslase uus suhe või siis vägivaldne suhe. Enamikel juhtudel kirjeldasid vanemad lahkumineku protsessi keerulisena ja vastavalt vanemate kirjeldustele läbisid nad lahkumineku protsessis Keerbergi (i.a) teooriast tuntud lahkumineku faasid, mille alla kuuluvad eitamine, reaktsioonide vallandumine, tingimine, depressioon ja aktsepteerimine. Keerbergi (i.a) sõnul on väga oluline mõista, et kaaslaste lahkumineku protsess on väga aeganõudev ja sellega kaasnevad erinevad vastakad tunded. Vastakad tunded ilmnesid isegi juhul, kus ema põgenes lapsega vägivaldsest suhtest ja kus ema tundis mingitel hetkedel, et ta on ise süüdi toimunud. Keerbergi (i.a) leiab, et kui osapooled leiavad positiivseid külgi ja teevad uusi tulevikuplaane, siis võib lahkumineku kriisi lugeda lõppenuks.

Muutustena toodi välja samuti enamikel juhtudel ema ja lapse kolimine senisest kodust ja edasised kokkulepped lapse/laste „jagamise“ suhtes olid võrdsed. Uuringust ilmnas, et vaid kahel juhul toimus ka realselt lapse 50/50 „jagamine“ ja vanemate vahelise kokkuleppe järgselt lähtuti lapse vajadustest ja otsustati, et kui peaks ilmnema lapses muutusi, siis tehakse uued kokkulepped lähtuvalt lapsest. Ka perekonnaseaduse (2009) kohaselt ei ole vajalik lapse ainuhooldusõiguse taotlemine, kui vanemad suudavad leppida kokku lapse elukorralduse ja jõuda otsusele lapse kasvatamist puudutavates küsimustes. Ka Sotsiaalkindlustusamet (2020) paneb lahku läinud vanematele südamele, et kui laps elab periooditi erinevates elukohtades, on vajalik jälgida, kas see lapsele sobib või muutub koormavaks.

Teistel juhtudel on kokkulepped tehtud, kuid eraldi elav vanem ei ole kontaktist huvitatud või ei ole tal selleks enda sõnul aega. Intervjueeritavad tõid välja olulise muutusena majandusliku olukorra, mille puhul lapsega elava vanema rahalised kohustused tõusid paljudel juhtudel laenude ja maksete näol, mille tagajärjeks ühe vanema puhul oli eraisiku pankrot. Kuna lahkuminek on kogu pere jaoks keeruline protsess ja sellega kaasneb partneritest eraldumisega seotud sotsiaalsete, emotsionaalsete, juriidiliste ja kindlasti ka

majanduslike küsimuste lahendamine, siis ühe olulise aspektina on Keerberg (i.a) välja toonud majandusliku olukorra muutuse, millest tingituna on lapsed rohkem mõjutatud. Kahe lahkumineku puhul toimunud muutuseks oli ka lasteaia vahetus, mis kahtlemata on lapsele lisastressi allikas. Ka Levkovichi ja Evali (2020) uuringus selgus lasteaiaõpetajate kogemusest, et lahkumineku perioodil on tihti lasteaed lapse jaoks ainus turvaline ja muutumatu keskkond, kuna laps teab, et see on koht kus osapooled ei kao ja ei muutu.

Intervjuudest ilmnes, et enamike lahkuminekute puhul on laste hooldusõigused jagatud võrdselt, kui just ei ole tegemist vanemaga, kes mingil moel võib kahjustada last. Intervjuude seas oli ühel puhul lapse ainuhooldusõigus emal ja isa tohtis kohtuda lapsega vaid kindlatel tingimustel, mis olid kohtulikult paika pandud.

Teise uurimisküsimusega „Milline on lapsevanemate teadlikkus lahkumineku mõjust lapse arengule?” käsitles autor muutusi, mis ilmnesid lahkumineku ajal või sellele järgneval perioodil. Emotsionaalsete muutuste puhul ilmnes, et kõige enam oli suurenenud lähedusevajadus, lisaks ka tujukus, viha eraldi elava vanema vastu ja vägivaldsete suhete lõppedes esines ka hirmu püsimist. Hirmu all pidasid lapsevanemad silmas kas teise vanema poolt kokku leppimata lapse lasteaiast äraviimist ja teadmatust, millal ema nähakse või siis ka hirmu ilma isata hakkama saamise eest majanduslikult. Viha eraldi elava vanema suhtes väljendus sellistel puhkudel, kus vanem ei täitnud oma lapsele antud lubadusi järjepidevalt. Selle juures saab seose luua Eriksoni teooriaga, mille järgi 3-7-aastane laps on initsiatiivi tekkimise arengustaadiumis ja selles staadiumis laps püüdleb täiskasvanu eesmärkide poole. Intervjueeritavad märkasid oma lastes sellel perioodil sotsiaalsetest muutustest kas soovimatust olla tähelepanu keskpunktis või siis hoopis kaaslaste suhtes kiuslikuks muutumist ja negatiivse tähelepanu otsimist.

Peres, kus laps oli näinud isa vägivaldset käitumist ema suhtes, hakkas laps peale lahkuminekut emaga sarnast käitumismustrit kasutama - lükkama, lööma ja verbaalselt alandama. Lapsed omandavad varakult teda ümbritsevate lähedaste inimeste suhete käitumismudelid ja Bandura (1977) sotsiaalse õppimise teooria järgi on laps võimeline õppima ainult oma vanemaid vaadeldes, ilma et ta peaks seda järgi katsetama ja sellele järgneva reaktsiooni osaks saama (Tropp ja Saat, 2008, lk 54-55). Sellest teooriast lähtuvalt võib järeldada, et laps oli oma esimestel eluaastatel juba näinud oma lähedase, antud juhul isa käitumismustreid, siinkohal nii füüsilist kui ka verbaalset vägivalda, ja hoiakuid ning hakkas neid mudeldama ja peale vanemate lahkuminekut ka ise rakendama.

Lapsevanemad ei täheldanud akadeemilistes oskustes suuri muutusi peale mõne vanema, kelle sõnul nende lastel avaldusid keskendumisraskused. Kaks vanemat tõid välja, et kuna lapsed pidid hakkama rohkem ise hakkama saama vanema töökoormuse tõttu, siis nende oskused hoopis paranesid.

Kuna kaheksa vanemat tõid välja, et nende lastel tekkisid lahkumineku järgselt ka füüsilised muutused nagu enurees ja enkoprees, lisaks ka peavalud, kõhuvalud ja tihedamad haigestumised, siis viitab see sellele, et lastel väljendus stress ka füüsiliste sümptomitena. Ka Kalda (i.a) on välja toonud, et traumaatiliste sündmuste kogemise järgselt võivad tekkida lastel erinevad regressiivsed käitumised, aga ka eraldumissoov, häbelikkus jms.

Vikat (2001) on toonitanud, et lapse arengu ja kasvukeskkonna vaheliste seoste loomisel tuleb arvestada asjaoluga, et keskkonnategurite mõju ei pruugi ilmned laste arengus kohe ja erinevate valdkondade mõjud võivad avalduda erinevatel aegadel.

Uuringust selgus, et vanemad toetavad oma lapsi teadlikult ja kasutavad selleks ühist aega, turvatunde pakkumist, füüsilist lähedust ja kindlasti avatud vestlust ja arutelu ja paralleeli saab tuua tänu teadlikule toetamisele ka suhetes vanematega. Kooselava vanemaga on lapsel suhted ka usalduslikud, sest lapsed tunnevad end seal turvaliselt. Lähtuvalt ka Sotsiaalkindlustusameti (i.a) juhistest on rääkimine lapsega väga oluline ja kindlasti ei tohi last sundida pooli valima.

Uurides lahkumineku mõju lapse arengule, soovis autor teada saada toimunud muutusi vanema ja lapse vahelistes suhetes. Muutustena toodi välja kooselava vanemaga suhete paranemist ja teise vanemaga suhteid oli erinevaid, nii säilinud häid, paranenud, katkendlikke, kui ka täielikult puuduvaid suhteid. Muutuste põhjusi otseselt välja ei saa tuua, kuna see ei olnud uurimuse eesmärk, kuid intervjueeritavad vanemad tõid välja teise vanema töökoormuse, liiga kaugel elamise või siis huvipuuduse. Kuid Sotsiaalkindlustusamet (i.a) aga rõhutab, et lahkumineku korral ei katke lapsevanemaks olemine ja seetõttu on äärmiselt oluline lapse ja lahus elava vanema vaheline usalduslik suhe.

Kolmanda uurimisküsimusega soovis autor välja selgitada, missuguseid toetusmeetmeid lapsevanemad lahkumineku ajal said. Enim toodi välja sõprade ja pere tuge, professionaalse toena kasutasid vanemad perelepitust, psühholoogide ja psühhiaatrite abi ja oli ka neid vastajaid, kelle sõnul pidid nad ise hakkama saama ja see ei olnud nende jaoks ka keeruline. Autor palus intervjueeritavatel analüüsida ja mõelda tagantjärele, kas nad näevad nüüd, et

mingisugune tugi oleks aidanud olukorraga paremini toime tulla ja vanemate seisukohti oli erinevaid. Oli neid, kes said ise hakkama, aga tagantjärele mõeldes arvavad, et võibolla oleks suhet saanud päästa, kui oleks kasutanud näiteks pereteraapiat. Vägivaldsete suhete puhul tundsid vanemad enim puudust seaduslikust toest, kuna nende kogemuse põhjal ei kaitse seadused alati last võimaliku ohu eest. Positiivse tulemusena saab välja tuua selle, et suur osa vastajatest kasutasid professionaalset abi ja seda neile ka võimaldati. Sotsiaalkindlustusameti (i.a) sõnum on, et kui kokkuleppeid ei ole võimalik saavutada, siis sellisel puhul tuleb pöörduda perelepitaja või elukohajärgse lastekaitsetöötaja poole, kes oskavad vanematele soovitada toetavaid teenuseid ja programme parimate otsuste tegemiseks. Ilmnes ka perekondliku toe vajadus, kuna lahkumineku ajal vanavanemad ja teised pereliikmed eemaldusid ja sellest tundsid mõned intervjuueeritavad väga puudust. Ühe vanema arvates oli ka ohvriabi kaudu pakutav toetus liiga lühiajaline ja tema seisukohast korduvate keeruliste suhetega seotud episoodide tõttu oleks vajalik selle süsteemi kriitiline ülevaatamine.

Neljanda uurimisküsimuse eesmärgiks oli välja selgitada, millist tuge vanemad said ja millist tuge oleksid soovinud saada lahkumineku ajal lasteaiaõpetajatelt.

Intervjuueeritavate ühine seisukoht oli, et õpetaja teadlikkus peres toimuvast lahkuminekust on väga oluline. Õpetajatel peaks olema roll märgata lapses muutusi ja vastavalt sellele toetada last ja informeerida muutustest ka lapsevanemat. See on kooskõlas koolieelse lasteasutuse seaduses (1999) kirjas olevaga, et lasteasutus on perekonda toetav institutsioon, mis loob keskkonna, mis soodustab lapse kasvamist ja arengut läbi tema individuaalsuse, mis antud kontekstis tähendab ka tema peres toimuva arvesse võtmist.

Intervjuudes selgus ka, et vanematel on kogemused õpetajate hukkamõistuga ja etteheidetega perekonna lõhkumise pärast. Positiivsena selgusid tulemused, et lapsevanemad said õpetajatelt toetavat suhtumist otseste küsimuste kaudu „*kuidas teil läheb?*” ja läbi pideva infovahetuse lapsega toimuvast. Lapsevanematel oli keeruline vastata küsimusele, et millist tuge oleksid nad soovinud lasteaiaõpetajatelt, kuna nad leidsid, et õpetaja ei peaks jääma kahe osapoole vahele ja veel vähem pooli valima. Need vanemad kinnitasid Šethi ja Kalini (2011) uuringu tulemusi, kus selgus, et vanemate nõustumine koostöö tähtsusega oli oluliselt väiksem õpetajate omast ja seetõttu võibki olla lasteasutuse ja kodu vaheline koostöö raskendatud.

Selgus ka see, et kuna õpetaja on professionaal ja teda usaldatakse, oodatakse temalt huvi tundmist lapsevanema toimetuleku vastu, selle vastu, kuidas vanematel läheb ja neile erinevate tugiteenuste tutvustamist. Toodi välja vajadus vanematele tutvustada lapse arengu etappe, mõjutajaid ja lapsevanema võimalusi lapse arengu parimaks toetamiseks. Kui Levkovich ja Eyali (2020) uuringu tulemuseks oli õpetajate lisakoolituste ja teadmiste vajalikkus, et mõista, kuidas toetada last, tulla toime lahutatud vanematele toe ja turvatunde andmisega, siis käesolev uuring kinnitas, et ka lapsevanemad vajavad sellekohast toetust ja koolitusi, et tulla toime iseendaga ja kõige selle juures parimas koostöös toetada lapse arengut.

Tulemused on kooskõlas Hetheringtoni ja Elmore (2003) uuringus väljatooduga, et lahusus ja sellel järgnev periood on keeruline ja kannatusi tekitav nii vanemale kui lapsele. Naaritsa (2011) sõnul sõltub üksikisiku toimetulek kriisiga mitmetest teguritest. Nii isiksusest, vanusest, eelnevatest teadmistest, tervisest, kriisi mõjuulatusest ja sotsiaalse toe olemasolust. Põhjusi on mitmeid, miks kriisis olev inimene ei saa piisaval tuge, näiteks takistab inimene ise toe saamist või siis tuge pakkuvatel inimestel puuduvad vajalikud teadmised ja oskused, et õigesti ja õiget tuge pakkuda.

KOKKUVÕTE

Uurimistöö eesmärgiks oli välja selgitada lahkuminekut kogenud vanemate teadlikkus lahutuse mõjust eelkooliealise lapse arengule ja lapsevanema toe vajadus lasteaiaõpetajatelt. Käesolev töö andis vajaliku ülevaate vanemate teadlikkusest lahkumineku mõjust lapse arengule ja tõi välja ka lapsevanema toe vajadused lasteaiaõpetajatelt.

Abielu on võimalik lahutada sellisel viisil, et lapsed saavad vanemate käitumise kaudu õppida konstruktiivselt lahendama komplitseeritud, raskeid olukordi. Kõigile pereliikmetele on lahutus raskeks kogemuseks, mida võib käsitleda kriisina. Selle kriisi negatiivsed väljundid ei tarvitse alati olla nii intensiivsed ja purustavad nagu kirjeldatakse paljudes lahutuse-uurimustes. Kui abikaasad suudavad endale tunnistada suhete ummikseisu, aktsepteerida kaotust ja ratsionaalselt analüüsida oma osa kujunenud olukorras, on kergem sellega toime tulla. Kaotusega leppimisele aitavad kaasa isiksuslik küpsus, s.h. paindlikkus ja suutlikkus asju ja olukordi ümber hinnata aga kindlasti ka parem orienteerumine iseendas, abielukriiside ja lahutuse protsessi olemuse valdkonnas üldse. Asjatundlik psühholoogiline abi võib oluliselt soodustada nii lahutajate endi kui nende laste ja teiste lähedaste emotsionaalse tasakaalu taastumist ning aidata ära hoida laste võimalikke hilisemaid psüühikahäireid ja toimetulekuraskusi suhetes.

Uurimistööst selgus, et enamik lapsevanemaid on teadlikud lahkumineku mõjust eelkooliealise lapse emotsionaalsele, sotsiaalsele, akadeemilisele kui füüsilisele arengule. Osapooled märkasid, et lastes toimusid sellel eluperioodil teatavad muutused ja nad seostasid neid lahkuminekuga. Lapsed olid mõjutatud seetõttu, et lahkuminekuga kaasnesid erinevad muutused, nagu kolimine, osadel juhtudel lasteaiavahetus, teise vanema eemale jäämine, majanduslikud muutused ja kooselava vanema kohustuste kasv, mille tagajärjel on lapse jaoks vähem aega. Ilmnes vanemate oskus teadlikult toetada lapsi sellel perioodil läbi ühise ajaveetmise, turvatunde ja läheduse pakkumise ja ka siiraste vestluste ja tänu sellele on koosoleva vanemaga suhted tugevamad ja usalduslikud. Laps vajab turvatunnet ja kohta, kus ta teab, et miski ei muutu.

Teadliku toetusena on ka vanemad endale abi otsinud nii perelepituste, nõustajate, psühholoogide kui ka psühhiaatrite abil. Intervjueeritavad tõid välja perekonna ja lähedaste sõprade tähtsuse ja toe sellel eluperioodil, sest vastasel korral oleks mõnel juhul olnud raske ka keerulisi suhteid lõpetada. Positiivse tulemusena ilmnes uurimistööst, et lapsevanemad

julgevad ja tahavad küsida professionaalset abi ja tuge. Professionaalse abi saamine toodi välja ka küsimuses, millist tuge õpetajatelt soovitakse saada lahkuminekuperioodil. Enamik vanemaid nägid küll ainsa toena lapse juures muutuste märkamist, vajaliku toe pakkumist ja lapsevanemale info edastamist.

Käesolevas uuringus selgus, et vanematel on vastuolulised tunded õpetaja rolli kohta lahkuminekuperioodil lapsevanema toetajana, sest leitakse, et peamine on lapse toetamine, kuid samal ajal usaldatakse õpetajat kui professionaali ja oodatakse emotsionaalselt keerulisel ajal vajalikku tuge või siis suunamist toimetuleks. Ilmnes, et lapsevanemad näevad õpetaja rolli olulisust, kuid ei oska seda defineerida ega ka midagi konkreetset oodata. Kui Levkovich ja Eyali (2020) uuringu tulemuseks oli õpetajate lisakoolituste ja teadmiste vajalikkus, et mõista kuidas toetada last, tulla toime lahutatud vanematele toe ja turvatunde andmisega, siis käesolev uuring kinnitas, et ka lapsevanemad vajavad sellekohast toetust ja koolitusi, et tulla toime iseendaga ja kõige selle juures parimas koostöös toetada lapse arengut. Kinnitust leidis ka Naaritsa (2011) väide, et kriisis olevad inimesed ei saa tihti abi ja tuge seetõttu, et nad ei oska seda ise küsida ja abipakkujal puuduvad tihti ka vajalikud oskused ja teadmised selleks.

Autor usub, et abi saab pakkuda siis, kui see on asja- ja ajakohane, sellest tulenevalt teeb autor ettepaneku viia läbi laialdasem uurimus, et kaardistada lapsevanemate vajadusi. Seeläbi oleks võimalik koostöös psühholoogide ja tugispetsialistidega välja töötada vastavasisulisi sekkumisprogramme ja koolitusi, mida pakkuda õpetajatele lahkuminekut kogevate vanemate ja perede toetamiseks. Kindlasti peaks õpetaja olema lasteaiapiirkonnas pakutavate tugiteenustega kursis, et vajadusel lapsevanemale nende teenuste võimalusi tutvustada. Autor peab väga oluliseks pakkuda lapsevanematele lapse arengut puudutavaid koolitusi, milles on väga oluline välja tuua võimalikud mõjutajad, väljendumisviisid ja lapse arengu toetamise parimad võimalused.

KASUTATUD KIRJANDUS

Bergström, M. jt. (2017). Acta Paediatrica. Nurtusing the child. *Preschool children living in joint physical custody arrangements show less psychological symptoms than those living mostly or only with one parent.* <https://www.diva-portal.org/smash/>

Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design.* Cambridge, MA. Harvard University Press.

<https://khoerulanwarbk.wordpress.com/>

Bronfenbrenner, U. (1986). *Ecology of the Family as a Context for Human Development: Research Perspectives.* Developmental Psychology.

<https://rinaldipsych.synthasite.com/resources/Bronfenbrenner.pdf>

Ebling, R. Pruett, K. D & Pruett, M. K. (2009). „Get over it“: *Perspectives on divorce from young children.* Family court review. 47 (4). Kasutatud 15.12.2024.

https://www.academia.edu/29704298/_GET_OVER_IT_PERSPECTIVES_ON_DIVORCE_FROM_YOUNG_CHILDREN

Eesti Statistikaamet. *Abielud ja lahutused.* Kasutatud 17.05.2025.

<https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/rahvastik/abielud-ja-lahutused>

Eesti Statistikaamet. *Abielulahutused.* Kasutatud 17.05.2025.

https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik_rahvastikusundmused_abielulahutused/RV35U/

Eurostat (2013). Sõnastik. *Abielulahutus.* Kasutatud 29.10.2024.

<https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Divorce/et>

Hetherington, E. M. (1993). *An overview of the Virginia Longitudinal Study of Divorce and Remarriage with a Focus on Early Adolescence.* Journal of Family Psychology.

<https://psycnet.apa.org/record/>

Hirsjärvi, S. Remes, P. & Sajavaara, P. (2010). *Uuri ja kirjuta.* Medicina. Tallinn.

Hirsjärvi, S. jt. (2010). Kvalitatiivne uurimismeetod. *Uuri ja kirjuta.* Kirjastus Medicina. Lk 155, 192-193.

Kalda, E. (i.a). *Kui teie lapsel on enurees*. Infovoldik. Sihtasutus Tartu Ülikooli Kliinikum. https://www.kliinikum.ee/wp-content/uploads/2019/12/kui_teie_lapsel_on_enurees.pdf. (Viimati kasutatud 19.04.2025).

Karela, C & Petrogiannis, K. (2020). Young Children`s Emotional Well-Being After Parental Divorce: Discrepancies Between „Resilient“ and „Vulnerable“ Children. *Journal of Educational and Developmental Psychology*. Vol. 10. No. 1. https://www.academia.edu/105028049/Young_Children_S_Emotional_Well_Being_After_Parental_Divorce_Discrepancies_Between_Resilient_and_Vulnerable_Children

Kasearu, K. Rootalu, K. (2011). *Lapse väärtus ja põlvkondade vahelised suhted. Probleemi kirjeldus ja üldmetodoloogia (3)*. Uuringu lühiraport. Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut. Tartu Ülikool.

Keerberg, A. *Lahutusest ja selle mõjust pereliikmetele*. Kasutatud 30.10.2024. <https://tnk.tartu.ee/0lahutusest.html>

Kikas, E. (2008). *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas*. Lk 12. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kolga, V. (2001). Raskesti kontrollitavad arengukeskkonna tegurid. Rmt. Veisson, M. (Toimet.). *Väikelaps ja tema kasvukeskkond II. Artiklite kogumik*. Lk 18. TPÜ Kirjastus.

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava. (2008). RT I, 2008, 23, 152. Kasutatud 14.04.2025. <https://www.riigiteataja.ee/akt/122032023005?leiaKehtiv>

Koolieelse lasteasutuse seadus. (26.04.2024). RT I 1999, 27, 387. Kasutatud 14.04.2025. <https://www.riigiteataja.ee/akt/114032011006?leiaKehtiv>

Krull, E. (2001). *Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat*. Lk 146. Tartu Ülikooli Kirjastus

Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Infotrükk. Tallinn.

Lepik, K. jt. (2014). Intervjuu. *Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/intervjuu/>

Levkovich, I. & Eyal, G. (2020). *International Journal of Early Education*. “I`m caught in the middle”: preschool teacher`s perspectives on their work with divorced parents. Lk 7 – 13. <https://www.tandfonline.com/doi/full/>

- McLeod, S. (2024). *Erik Erikson's Stages of Psychosocial Development*. *Simply Psychology*. *Child Psychology*. <https://www.simplypsychology.org/erik-erikson.html>
- Naarits, T ja Meel, L. (2011). *Kriisisekkumise olemus ja roll üksiksiku sotsiaalse toe edendamisel kriisisituatsioonides*. https://www.mahena.org/images/artiklid/pdf-failid/Kriisisekkumine_Artikkel_Naarits_Meel_2011
- Nugin, K & Õun, T. (2018). *Õppe- ja kasvatustegevuse lasteaias*. Lk 28
- Nugin, K. (2005). Kodu kui kasvukeskkond. *Laps ja lasteaed*. *Lasteaiaõpetaja käsiraamat*. Kirjastus Atlex. Lk 117-121.
- Orav, K. (i.a). Stress. Kogum. *Psühholoogia-alased artiklid*. Kasutatud 20.04.2025. <https://tnk.tartu.ee/0stress.html>
- Pendarov, A. (2021). *Lahutavate vanemate laste toetamise võimalikkusest lasteaias lasteaiaõpetajate hinnangul*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Sotsiaalteaduste valdkond. <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/156965a4-1f3c-4688-ae0a-761cafe989f3/content>
- Perekonnaseadus (2009). RT I 2009, 60, 395. Kasutatud 19.04.2025. <https://www.riigiteataja.ee/akt/112032015099?leiaKehtiv>
- Pruett, M. (2009). *Get Over It. Perspectives On Divorce from Young Children*. https://www.academia.edu/29704298/_GET_OVER_IT_PERSPECTIVES_ON_DIVORCE_FROM_YOUNG_CHILDREN?email_work_card=view-paper
- Roberts, A.R. (2005). *Crisis intervention handbook: Assessment, treatment and research*. <https://research-ebsco-com.ezproxy.utlib.ut.ee/>
- Sotsiaalkindlustusamet, *Vanema juhend – lahkuminek*. Kasutatud 15.12.2024. https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/documents/2024-01/Vanema-juhend-lahkuminek_08.01.2024.pdf
- Šeth, B. & Kalin, J. (2011). Building Partner Cooperating between Teachers and Parents. *Center of Educational Policy Studies Journal*. Kasutatud 15.12.2024. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1130893.pdf>

Tall, K. (2012). *E-kursuse "Kriisipsühholoogia (P2AV.TK.475)" materjalid*. Tartu Ülikool.
<https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams>

Tanni, C. (2021). *Vanemate vaheliste konfliktide mõjud lastele vanemate lahkuminekul või lahutusel: ülevaade kirjandusele*. Uurimistöö. Tartu Ülikool. Sotsiaalteaduste valdkond.
Psühholoogia instituut. <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/>

Thompson, R. A & Amato, P. R. (1999). *The Postdivorce Family. Children, Parenting and Society*. Lk 2. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/>

Tropp, K. & Saat, H. (2008) Sotsiaalsete oskuste areng. Rmt Kikas, E. (Koost.) *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas*. Lk 54. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Tuuling, L. (2008). *Lapsevanem ja õpetaja lapse arengu toetajana. Mõtteid lapsevanematele ja õpetajatele*. Lk 7. Tallinna Ülikooli kirjastus.

Valma, K. (2012). *Lapse parima huvi väljaselgitamine tsiviilkohtumenetluses vanemate vahelistes hooldusõiguse vaidlustes*. Magistritöö. Tallinna Ülikool. Sotsiaaltöö Instituut.
<https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Valma.pdf>

Vikat, A. (2001). Valimi moodustamine käesolevas uuringus. Rmt Veisson, M. (Toimet.). *Väikelaps ja tema kasvukeskkond II. Artiklite kogumik*. Lk 7. TPÜ Kirjastus.

Õun, T. (2001) Milline on hea lasteaed? Rmt. Veisson, M. (Toimet.). *Väikelaps ja tema kasvukeskkond II. Artiklite kogumik*. Lk 149-151. TPÜ Kirjastus.

LISAD

Lisa 1. Intervjuu kava

Soojendusküsimused:

1. Mis tundega tänasele vestlusele tulite?
2. Kui vana Te lahkumineku ajal olite?
3. Mis vanuses lapsed Teil lahkumineku ajal olid? Kui vanad on nad praegu?
4. Kui palju aega on möödas lahkuminekust?

1. Milline oli lahutus/lahkumineku protsess?

1. Mis oli lahkumineku põhjus? (1)
2. Milline oli teie lahkumineku protsess? (1)
3. Milliseid muutusi see endaga kaasa tõi? (1)
4. Missugused on kokkulepped lapse(laste) jagamise suhtes? (1)

2. Milline oli lapsevanemate teadlikkus lahkumineku mõjust lapse arengule?

5. Missuguseid muutusi märkasite lahkumineku perioodil oma eelkooliealistes lapses? (2)
6. Milliseid emotsionaalseid muutusi märkasite? (2)
7. Milliseid sotsiaalseid muutusi märkasite? (2)
8. Milliseid akadeemilisi muutusi märkasite? (2)
9. Milliseid füüsilisi muutusi märkasite? (2)
10. Kuidas te teadlikult tegelesite lapse toetamisega? (2)
11. Millised on lapse suhted vanematega peale lahkuminekut? Kas on muutunud? Kuidas? (2)

3. Kellelt ja missugust tuge lapsevanemad said lahkumineku ajal?

12. Milliseid toetusmeetmeid kasutasite lahkumineku ajal või järgselt? Psühholoogid, nõustajad, lepitajad vms? (3)
13. Millist tuge oleks vaja olnud? (3)

4. Millist tuge oleksid lapsevanemad lahkumineku ajal lasteaiaõpetajatelt soovinud?

14. Kui oluliseks peate, et lapse õpetaja oleks lahkuminekust teadlik? (4)
15. Millist rolli te näete lasteaiaõpetajal lahkumineku ajal pere toetajana? (4)
16. Millist tuge saite lasteaiaõpetajalt? (4)
17. Millist tuge Te oleksite soovinud saada oma lapse rühmaõpetajalt? (4)

Lisa 2. Näide kodeerimise tabelist

	A	B
1		Lahkumineku põhjus
2	Vastaja 1	Teise poole uus suhe
3	Vastaja 2	Uus suhe
4	Vastaja 3	Teise poole uus suhe
5	Vastaja 4	Kaaslase ravimisõltuvus, vaimne vägivald
6	Vastaja 5	Vägivald - emotsionaalne, kergelt ka füüsiline
7	Vastaja 6	lähisuhteVägivald - alkohol
8	Vastaja 7	Petmine
9	Vastaja 8	Petmine lapseootuse ajal
10	Vastaja 9	Petmine
11	Vastaja 10	Sünnitusjärgne depressioon mõlemal poolel
12	Vastaja 11 ISA	Kaaslase teine suhe/lahku kasvamine
13	Vastaja 12	Mehe haigus, skisofreenia
14	Vastaja 13	Isa alkoholism - vaimne terror
15	Vastaja 14	Vägivald - füüsiline, vaimne, finantsiline
16	Vastaja 15	Teise poole uus suhe